

KUZEY GÜNEY İLİŞKİLERİ VE GÜNEYDEKİ KALKINMA DİNAMİĞİ SINIRLARI: “MERDİVEN İTİLMİŞ Mİ?”

Doç. Dr. Mehmet ŞİŞMAN*

Özet

Bu çalışma ilk olarak Kuzey ve Güneyin gelişme farklılıklarını ortaya koyan mevcut kriterleri ve iktisadi ilişkileri sorgulayarak, Güneyin bugün geldiği konumu anlamaya çalışmaktadır. Güney ülkeleri sürdürülebilir kalkınma, nüfus, teknoloji, aids, açlık, yoksulluk ve işsizlik gibi sorunları yapısal olarak Kuzeyden daha fazla ve geniş ölçüde yaşamaktadır. Bu sorunlara kalkınma literatüründe modernleşme teorileri Güneyin Kuzeyin prizmasından geçerek gelişeceği, bağımlılık teorileri ise Dünya Sisteminden koparak gelişeceği sonucuna varmaktadırlar. Oysa küreselleşme sonucu bir ticaret, finans ve makro politikaları aracılığıyla ve yaptığı yatırımlarla daha eşitsiz bir konuma yönlendirirken, diğer yandan Güney içinde sahra altı Afrika gibi ülkeleri ücretlerle katma değer sürecini kendi lehine çevirmektedir. Neo-liberal finansal rejim küreselleşmenin avantajlarını kullanarak Güneyde Kuzeye bağımlı ve üretkenlikten uzaklaşan bir yapı oluşturmaktadır. Güneyin kalkınma dinamiği için gerekli çıkış; dünya katma değerindeki payı fazlaştıracak teknolojik atılımlar ve Güney-Güney işbirliğindeki artışlara bağlıdır.

Anahtar Kelimeler: Kuzey, Güney, Gelişme, Ulusal gelir, teknoloji, sanayileşme, Finansallaşma

Abstract

At this study, economic relations and the measurements of development between North and South is investigated in terms of development dynamics in the South. Southern countries have structural problems which are sustainable development, population, technology, aids, hunger, poverty and unemployment. In the development literature, there have appeared two main theories: modernization and dependency. Modernisation theories suggest liberalism and deregulation policies to Southern countries. On the other hand, dependency theorists argue that southern countries can escape the dependence to the capitalist World System. In reality, at the neo liberal financial globalization process, North has invested direct and indirect capital. Unequal Exchange, unproductive structure, and the dilemma of debt have determined North-South relations in relation to policies of the IMF, the WTO and the World Bank. There is an alternative solution to development

* Marmara Üniversitesi, İİBF-İktisat Bölümü, İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. mehmetsisman@hotmail.com

dynamics in the South which will lead to an increase to value added in the World industrial process and cooperation among Southern countries themselves.

Keywords: North, South, Development, National Income Technology, industrialization, Financialization

Giriş

Bu çalışma, Dünya Ekonomisinin geldiği konum açısından kalkınma çabası içinde olan ülkelerin yerini sorgulamak amaçındadır. Bu çerçevede başlıkta kullanılan eğretilme (metafor), Ha Joon Chang'ın F. List'e öykünerek kitabına koyduğu "kicking away the ladder" (merdiveni itmek) ismine gönderme yapmaktadır. Sorular bellidir. Acaba gelinen noktada gelişmiş Kuzey ülkeleri Güneyin gelişmesinin yollarını tıkamakta mıdır? Yoksa asıl problem Güneyin Kuzeyle bütünleşmesi mi? Bu olgu geçmişte nasıl işliyordu? Gelişmekte olan bazı ülkelerin bir Kuzey ülkesi gibi müreffeh olmaları hiç mümkün olmayacak mıdır? Güneyin temel sorunları nelerdir ve bu sorunların Kuzeyden kaynaklanan uzantıları nelerdir? Bu konuda Güneyden neler yapılmaktadır ve neler yapılmalıdır? Bu soruların yanıtlarını tartışmadan önce, Kuzey ve Güney kavramlarının içeriğine ve Kuzeyle Güney arasındaki farklılıkları ölçmeye çalışan araçları ve Güneyin temel sorunlarını anlamaya çalışmak gerekiyor. Daha sonra gelişme literatüründe bu kavramlara nasıl bakıldığı gözden geçirilecektir. Ardından, Kuzey-Güney ilişkilerini belirleyen eski ve yeni işbölümü ele alınacaktır. Son olarak Güney ne yapmalı merdiven eğretilme bağlamında tartışılacaktır.

A. Kuzey, Güney ve Gelişme Farklılıkları

A.1. İki temel Kriter: Kişi Başına Ulusal Gelir ve İnsani Gelişme Endeksi (HDI)

Kuzey ve Güney kavramlarını ortaya çıkaran gelişme göstergelerine bakıldığında iki temel gösterge öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki İnsani Gelişme Endeksi (HDI) ikincisi dolar cinsinden kişi başına ulusal gelir (nominal) miktarıdır. 1993'e kadar temel kriter olarak kişi başına Ulusal Gelir düzeyi ve Fiziksel Yaşam Kalitesi (PQLI) kullanılmaktaydı. Bu göstergelerden kişi başına Ulusal Gelir Düzeyi ülkelerin bir yıl boyunca ürettikleri mal ve hizmetlerin piyasa değeriyle nüfus yapısını ilişkilendirmesi açısından anlamlı olmasına rağmen tek başına yetersiz bir göstergedir. Ülkedeki sermaye birikiminin ve genel iktisadi koşulların hangi değerler üzerinden yapıldığı kısa dönemde GSYİH ile anlaşılabilir. Dış alem net faktör gelirlerinin etkisi dahil edildiğinde GSUH olarak açıklanan değer, bir ülkenin dış iktisadi ilişkiler sonucu yurtiçi ve yurtdışı katma değer farklılaşmasını göstermektedir. Bununla beraber, GSUH ve GSYİH göstergeleri bugün artık bilinmektedir ki bir çok açıdan ulusların iktisadi ve sosyal yapısını yansıtmaması açısından eksiktir.

GSUH; ulusal gelirin dağılımı ve gelişme potansiyelleri, eğitim düzeyi, kayıt dışı, piyasa dışı işlemler, dışsalıklar, kara para, kadınların ve çocukların konumu, çalışılan saatler, üretilen malların kalitesindeki değişiklikler, mali işlemler, kamu ve özel transfer harcamaları, sağlıklı ve uzun yaşam ve çevre kirliliği gibi bir çok konuda bir fikir vermekten uzaktır. Bu konularda Güneydeki problemler Kuzeye göre daha fazla olduğu için Güneyin ürettiği değer tam olarak belirlenmemektedir. Ayrıca ülkeler arasında karşılaştırma yapmak amacıyla GSUH hesaplarının dolar cinsinden belirlenmesi iki sorunu birlikte getirmektedir. Birincisi, dolar cinsinden ulusal gelir hesapları ticarete girmeyen

malların görelı fiyatlarını yansıtmamaktadır. Ticareti yapılmayan mallarda Kuzey ülkelerının fiyat ve üretim yapısı ile Güney ülkelerinin fiyat ve üretim yapısı farklıdır. İkinci olarak, ABD dolarının Dünya ekonomisindeki değeri ABD'nin düşük dolar politikasına bağı olduğunda, Güneydeki Ulusal Gelir değeri olması gerekenden yüksek, tam tersi aşırı değeri bir ABD doları politikasında Güneydeki Ulusal Gelir değeri olması gerekenden düşük çıkmaktadır. Bu teknik sorun bütün ülkeler için geçerli olsa bile, özellikle konjonktürün dönme aşamalarında Güneyi daha fazla etkilemektedir. Zira, Güneydeki ülkelerin çoğunluğu mal ticaretinde kendi paralarını değil Kuzeydeki dolar, euro ve yen gibi anahtar paraları kullanmak durumundadırlar. Bu nedenle Dünya Ekonomisi'ndeki bir kriz eğiliminde gelir yaratmaları zorlaştığından, daha çabuk ve uzun süreli etkilere maruz kalmaktadırlar

Morris David Morris 1970'lerin ortasında Fiziksel Yaşam Kalitesi (PQLI) endeksiyle GSYİH hesaplarındaki gelişme kriterine yeni bir anlayış getirmiştir. Buna göre okuma yazma oranı, çocuk ölüm oranları ve yaşam beklentisi gibi temel kriterlerden hareketle fiziksel yaşam endeksi oluşturulmuştur. 1993'den bu yana ise; 1990'da Pakistanlı iktisatçı Mahbub ul Haq tarafından geliştirilen ve her yıl Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından hazırlanan İnsani Gelişme Endeksi (HDI) temel kriter olarak kullanılmaktadır (http://en.wikipedia.org/wiki/Human_Development_Index).

HDI üç temel kritere dayanmaktadır: uzun ve sağlıklı yaşam (longevity), bilgi edinimi (knowledge) ve yaşam standardı (standard of living). Uzun yaşam ülkelerindeki ortalama yaşam beklentisi ile ölçülmektedir. Bilgi edinimini belirleyen unsurlar yetişkinlerin okuma yazma oranı ve okulda geçen yıllar ya da okullaşma oranıdır. Her bir kriter için ulusların reytingi 0 ile 1 arası bir ölçüğe göre değerlendirilir. 0 en düşük kritere, 1 en yüksek kritere sahip olduğuna işaret eder. Örneğin bir ülkenin yetişkin nüfusta okuma yazma oranı %85 ise İnsani Gelişme Endeksi bileşimine 0,85 olarak ölçülerek katılır. Okullaşma oranı kızlarda %65 demek, endekste 0,65 katkı anlamındadır. Benzer olarak minimum yaşam süresinin 25, maksimum yaşam süresinin 85 olarak belirlendiği endekste örneğin bir ülke ortalama 55 yaşam beklentisine sahipse, bu kriterin kendi İnsani Gelişme Endeksi bileşimi'ne katkısı 0,5 olacaktır (http://hdr.undp.org/reports/global/1994/en/pdf/hdr_1994_ch5.pdf).

Yaşam standardını ise satın alma gücü paritesine bağı olarak hesaplanan (yerel yaşam maliyetlerine göre ayarlanmış) kişi başı GSYİH belirlemektedir. Satın alma gücüne (PPP) göre hesaplanmış ulusal gelir rakamlarının nüfusa oranlanmasıyla bulunan PPP kişi başı gelir düzeyi, uzun dönem mal fiyatlarındaki etkiyi dikkate alması açısından Güney ülkeleri açısından nominal kişi başı gelir düzeyine göre daha yüksek ve gerçekçi çıkmaktadır. İnsani Gelişme Endeksi; doğumda yaşam beklentisi, 15 yaş üstü nüfusun okuma yazma oranı, toplam olarak (ilk, orta ve yüksek eğitim) okulda geçen yıllar, yaşam beklentisi, eğitim endeksi, GSYİH endeksi (satın alma gücü paritesine göre kişi başı) ve satın alma gücü paritesi ile nominal kişi başına düşen gelir endeksi farkının bileşik endeksinden oluşturulmaktadır. Daha sonra ülkeler üç gruba ayrılmaktadır. Yüksek insani gelişme (0.8'den 1'e), orta insani gelişme (0.5'den 0.799'a) ve düşük insani gelişme (0.5'in altı). Tahmin edileceği gibi Avustralya, İskandinavya, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika (Kuzey) ülkelerinin tamamı yüksek insani gelişme kategorisindedir. Bu kategoriye Güneyden de Arjantin, Şili, Güney Kore, Küba ve Meksika gibi ülkeler daha arka sıralardan girmektedir. Burada Küba'nın konumu ilginçtir. Kişi başı gelir seviyesi ile ilgili

bilgi vermemesine rağmen insani gelişme endeksinin diğer kategorilerindeki başarısıyla Küba yüksek insani gelişme kategorisine girmiştir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı; gelişmekte olan ülkeler için (Güney) İnsani yoksulluk Endeksi (HPI-1), seçilmiş OECD ülkeleri için ayrı bir İnsani Yoksulluk Endeksi (HPI-2), Cinsiyete bağlı Gelişme Endeksi (GDI) ve cinsiyete yetkinlik ölçümü (GEM) hesaplamalarıyla daha önce belirtilen üç gelişme kriterini daha alt kategorilere ayırarak Kuzey ve Güney açısından bir sorgulama yapmaktadır. İnsani yoksulluk Endeksi-1 (HPI-1) doğumdan 40 yaşına kadar yaşama (hayatta kalma) olasılığı, yetişkin okuma yazma oranı ve nüfusun temiz su kaynaklarına ulaşma yüzdesi ve düşük kilolu (eksik beslenen) çocukların yüzdesi kriterlerini içeren Güneydeki 103 ülke için oluşturulmuş yeni bir endekstir.

İnsani Yoksulluk Endeksi-1 (HPI-2); doğumdan 60 yaşına kadar yaşama (hayatta kalma) olasılığı, yetişkinlerde işlevsel okuma yazma becerisinin yokluğu yüzdesi, yoksulluk sınırının altında yaşayan insanların yüzdesi ve uzun dönem işsizlik oranından oluşmakta ve seçilmiş 18 OECD ülkesinde (kuzey) hesaplanmaktadır. HPI-1 Güneydeki yoksulluğun genel görünümünü verirken, HPI-2 Kuzeydeki yoksul insanların 'çok'luğunu göstermesi açısından önemlidir. Örneğin HPI-2'deki 18 ülkeli listede 2005 HDI raporuna göre İsveç birinci, ABD 17. sırada gözükmektedir. Aynı listede Almanya 6., Fransa 10. Japonya 12., İngiltere 15. ve İtalya 18. sıradadır. Bu göstergeler GSYİH açısından çok üst sıralarda yer alan bu Kuzey ülkelerindeki yoksulluk endeksindeki daha gerideki konumunu göstermesi ya da Kuzeyin eşitsiz gelişme eğiliminin kendi içinde de sürmesini göstermesi açısından ilginçtir.

Cinsiyete bağlı gelişme endeksi (GDI), kadın ve erkeklerin yaşam beklentisi, yetişkin kadın ve erkeğin okuma yazma oranı ve kadın ve erkeğin gelir endekslerinin bileşiminden oluşmaktadır. Cinsiyet yetkinlik ölçümü (GEM) yine kadın parlamenter sayısı, kadın yönetici ve teknik personel ve kadının gelir seviyesini ölçen endekslerden oluşmaktadır (UNDP, HDI, 2005). UNDP 1997'den itibaren siyasi hakları içeren Özgür Gelişme Endeksi (Freedom Development Endeks), çevre sorunlarını içeren sürdürülebilir gelişme ve bölgesel gelişme endeks ve raporları düzenlemektedir. Çocukların çalışma yaşamındaki yeri Güney açısından çok tartışılmasına rağmen, veri sorunundan olsa gerek endekslerde yer almamaktadır. Özellikle Güney Asya ve diğer Güney ülkelerinde 15 yaş altı çocukların çalışması ve çalışma koşullarının kötü olması bilinen ve endekslere girmeyen bir gerçektir. Her şeye rağmen İnsani Gelişme Endekslerindeki geliştirici unsurlar zaman içinde Güneydeki yaşam koşullarını daha iyiyi kavramamız için bilimsel olarak hazırlanan verilerdir.

Öte yandan, kişi başına gelirdeki artışların bir toplumda veya tek tek ülke ekonomilerinde gelir dağılımındaki bozulmayı göstermediği gerçeği bir yana, bu durum kapitalizmin dünya ölçeğinde yayılmasından günümüze eşitsiz gelir yaratmasıyla ilgili önemli bir fikir vermektedir. Hayatın bütün alanlarında izlerini görebileceğimiz bu gelişme farklılığı, bizatihi yeni eşitsizlikler getirecektir. Fakat bu eşitsizlik hep daha üst referans noktalarına bakarak bulacağımız bir şey de olmayabilir. Örneğin günümüz küreselleşme çağında hala açlık çeken nüfusun (Afrika sahra altındaki 24 ülkeden 12 ülke nüfusunun önemli bir kısmı) tekrar gündeme gelmesi gibi. Kuzey ülkelerindeki işsizliğin de yeni bir olgu olmadığı sonuçları itibariyle tartışılmamaktadır. Bu çerçevede genel gelişmişlik farkı; sınıflararası ilişkilerin yanında Kuzey-Güney ülkeleri ayrımını zorunlu kılar kanısındayız. Zira ulus devletler dünya ekonomi politikğinde ya da sisteminde daha uzun süre etkisini

sürdürecekler gibi görünüyor. Bu etki; kapitalizmin gelişmiş bölgelerinde (Kuzey) gelir farklılığının derinleşmesinde (alt sınıfların yoksullaşması) ve Kuzey-Güney eşitsizliğinde yeniden üretilmekte, tazelenmektedir (Wood, 2001 ;123). Sorun, Wood'un da yerinde saptadığı gibi, sadece ulus devletlerin bu sürece ayak diremelerinden ibaret değil, küresel kapitalizmin gereksinimiyle oluşmuş bir ulus devletler arası küreselleşmeyle karşı karşıya olunmasıyla bağlantılıdır. Dolayısıyla ulusal olarak örgütlenmiş küresel kapitalizmde hiçbir özgül ulusal politika (tek başına bir ülkede) kriz çıkarmadığı gibi, hiçbir ulusal strateji de bu krizlere tek başına çözüm olamayacaktır (Wood, 2001;125). Böyle bir “ulus devlet küreselleşmesinin sisteme içkin” olduğu ve bu nedenle de sistemin “tüm hareket yasalarına kök saldığı” gerçeği bizi Kuzey-Güney ikilemine yani çelişmesine götürmektedir.

Magdoff'a göre tek bir Dünya Sistemi içinde geçmişteki, günümüzdeki ve gelecekteki gelişmeyi inceleyebilmek için tarihsel bir bakış açısı ve analitik bir çerçeve oluşturmak gerekir. Bu Sistemin hareket ettirici gücü sermaye birikimidir. Dünya Sisteminin birbirine bağlı farklı bölümleri (Kuzey-Güney) belirli aralıklarla düzensiz eğilimler sergilerken, “aynı zamanda coğrafi ve sektörel açıdan eşitsiz gelişmektedir. Eşitsiz gelişme süreci Kuzeyde ve Güneydeki birikim sürecini farklılaştırdığı gibi, tekrarlayan bunalımlar (kriz) da Kuzey ve Güneyin Dünya sistemi içindeki yapısal rollerini değiştirmektedir (Magdoff, 1983, 133).

Neo-liberal küreselleşme sürecinde Kuzey ve Güney ülkelerinin Dünya Sistemi içindeki konumları daha kaygan bir zemine gelmiştir. Küreselleşmenin başlangıcı kabul edilen 1980 yılında, Dünya nüfusunun %82'si oluşturan Güney ülkeleri aynı yıl yaratılan GSYİH'nın (dolar cinsinden) %28'ini almaktaydı. 2003 yılında Dünya nüfustaki payı %85'e çıkan Güney ülkelerinin gelirden aldıkları pay %20'ye düşmüştür. Kuzeye aynı kriterler açısından bakıldığında; 1980'deki nüfus payı %18'ken 2003'de %15'e düştü, ancak Dünya GSYİH içindeki pay 1980'de %70'den 2003'de %80'e çıkmıştır. 2003'de Dünya ticaretinin %74'ünü Kuzey, %26'sını güney yönlendirmektedir. Bu gelir- nüfus farklılığı Kuzeyin küreselleşme sürecinden daha karlı ve yeni olanaklarla çıktığını göstermektedir. Dünya bankasına göre 765 dolar veya daha az kişi başına geliri olan ülkeler düşük gelirli, 766-3035 dolar arasında kişi başı geliri olan ülkeler orta gelirli, 3036-9385 dolar arası gelire sahip ülkeler üst orta gelirli 9365 dolar kişi başı gelir ve daha üstü gelirli ülkeler yüksek gelirli* olarak sınıflandırılmıştır (World Bank, WDR, 2005, 256-258). Tablo 1'de bu kategorilerin 2003 verisi gösterilmektedir.

* HDI'de kullanılan kişi başı reel GSYİH minimum 100 dolar maksimum 40.000 dolar değerler üzerindedir.

Tablo:1 Kuzey ve Güney Ülkelerinden İktisadi gelişme Göstergeleri, 2003

Gelir grubu	Kişi başı GSYİH (1995 bazlı, ABD doları)	Yaşam Beklentisi (yıl)
Düşük gelirli	450	58
Düşük orta gelirli	1.480	69
Üst orta gelirli	5.340	73
Yüksek gelirli	28.850	78

Kaynak: World Bank, World Development Report 2004/2005

Tablo 1’den izlenebileceği gibi Dünya Bankası’nın hesaplarına göre, Özellikle Sahra altı Afrika ülkelerinin bulunduğu düşük gelir grubuyla yüksek gelirli grup arasındaki 64 katlık fark oldukça fazladır. Bu tabloya göre Kuzey kabul edebileceğimiz yüksek gelirli ülkeler grubu ile Güney kabul edebileceğimiz Doğu Asya, Latin Amerika, Güney Asya ve Afrika ve Ortadoğu ülkeleri arasındaki gelir ve yaşam beklentisi farkları (20 yıl) makul sınırların ötesindedir. Chang’e göre; 1960-1980 arası Güneydeki yıllık kişi başı ulusal gelir %3 artarken, 1980-2000 arasında yine Güney’de kişi başı ulusal gelirdeki artış %1,5 olarak gerçekleşmiştir. Eğer Hindistan ve Çin’i çıkartırsak tüm Güneydeki ulusal gelirin kişi başı artışı 1980-2000 arası %1 gerçekleşmiştir. Dolayısıyla küreselleşme süreci Güneyde gelir artışında düşüşle karşılaşmıştır (Chang, 2003-2: 28). 1960 ve 2000 kişi başı çıktı verileri ve İnsani Gelişme Endeksi (HDI) açısından bakıldığında ise Japonya, İspanya, İrlanda, Singapur, Hong Kong (Çin), Güney Kore, Malezya, Arjantin, Şili ve Tayvan gibi ülkelerin yüksek gelirli ülkeler kategorisine girdiği gözlenmektedir. Bununla birlikte Hong Kong (Çin), Singapur, Güney Kore, Malezya, Arjantin ve Şili gelişmekte olan yani Güney ülke kriterleri devam eden ülkelerdir. Öte yandan, Senegal ve Nijer gibi bazı sahra altı Afrika ülkeleri son kırk yılda kişi başına çıktı açısından küçülmüşlerdir (Krugman ve Obstfeld, 2006: 605). Ayrıca HDI endeksi bize görece yüksek gelire sahip ülkelerin gelişme endeksleri düşük çıkabiliyor. Nüfus yoğunluğu yüksek bazı ülkelerde sağlık ve eğitim sorunları daha ağır olabilmektedir. Örneğin Suudi Arabistan’ın kişi başına düşen GSYİH’sı Küba’nın yaklaşık 3 katı olduğu halde, HDI endeksinde Küba’nın (52.sırada) oldukça altında (72.sırada) yer almaktadır (HDI, 2005: 219-220). Düşük ve orta gelirli grubu temsil eden diğer Afrika Doğu Asya ve Latin Amerika’nın Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’ya yaklaşması da aşağıdaki nedenlerle biraz zaman alacaktır kanısındayız.

A.2. Güneyde Yapısal Sorunlar ve Küreselleşme

A.2.1.Kırdan Kente Göç ve Tarımın İhmal Edilmesi

Kapitalizm öncesi ilişkilerde yüksek tarım nüfusunun artık aktarma mekanizması içinde bir anlamı vardı. Kapitalizm ve modernleşme kırdan kente göçü ve tarımda emek verimliliğinin önemini gündeme getirdi. Günümüzde bir de bu ilişkilere çevre sorunları nedeniyle tarımsal üretimdeki sorunlar eklenmiştir. Küresel ısınma eğilimleri nedeniyle özellikle Afrika’daki kuraklık ve Güney Asya’daki seller Dünya tarımını sanayileşmenin

çevreye verdiği zarar kadar etkilemektedir. Etiyopya ve Sudan'daki açlık ve ölüm görüntüleri kapitalizmin Güney tarımındaki tahribatın son örnekleridir. Geçtiğimiz yıl Türkiye'de kırdan kente yaklaşık 900.000 kişi iş aramak üzere gelmiş olmasına rağmen 400.000 kişiye istihdam yaratılabiliştir (TÜİK, 2006). Toprak reformunu 1950'li yılların başında tamamlayan G. Kore ve Tayvan gibi ülkeler tarımda daha az sorun yaşamaktadırlar. Bu alanda reform yoluyla küçük üreticinin desteklenmesi tarımda teknoloji uygulamaları, bilgilendirme ve işbirliğinin geliştirilmesi, ayrıca finansman ve altyapı sağlanması hükümetlerin üzerinde durması gereken konulardır. 1990'lı yıllarda uluslararası kuruluşlar aracılığıyla Kuzey Güney ilişkilerinde tarım açısından önemli gelişmeler olmuştur. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması GATT'ın Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) dönüştüğü yıl olan 1995'den itibaren tarımsal desteklerin azaltılması karşılığında Güneyden Kuzeye yapılan tarımsal mal ihracatında on yıllık bir süreç içinde %40'lara varan gümrük indirimleri sağlanmıştı. Bununla beraber, tarımda teknoloji kullanımı konusunda Kuzeydeki ABD şirketlerinden kaynaklanan gelişmeler ve AB ve Japonya'nın önemli tarım teşvikleri, tarım konusunda Güneyi zora sokmaktadır. Güneyde tarımsal teknikler geri kaldığı için ve tarım nüfusu fazla olduğundan Kuzeye göre daha verimsiz bir yapıyla karşılaşılmaktadır. Biyo teknoloji ile genetiği değiştirilmiş tarımsal üretim yoluyla Kuzeyde artan üretkenlik sonucu Güneyin Kuzeyden tarımsal mal ithalatının arttığı, WTO'da Güneyin engellemeleri konusunda tahkim konularının (Türkiye ABD pirinç ve şeker örneği) varlığı ve Doha-Cancun zirveleri dikkate alınırsa, Güneydeki tarım etkinliklerinin küreselleşme sürecinde zora girdiği kolaylıkla anlaşılabilir. Tarımda Kuzeyin Güneye karşı 'merdiveni tekmelediği' söylenebilir.

A.2.3. Teknoloji Problemi

Gelişmenin soy kütüğü oldukça karmaşıktır. Kolektif organizasyonlar için bilim ve teknolojiye uygulanan bu aşamada önemsemek gerekir. Aynı zamanda teknolojinin sürekli artışı ve hayata getirdiği değişikliklerin de yönetilmesi, içselleştirilmesi gerekmektedir. Kuzey ülkelerinde bu yönetim sorunlu da olsa (yabancılaşma, silah ticareti gibi) kendi içinde ilerleyen bir süreçtir. Otoyollar, demiryolları, barajlar, kanallar ve limanlar gibi altyapı yatırımları sanayileşme politikasına yardımcı olduğu kadar, teknolojinin gelecekteki konumunu da belirlemektedir (Nederveen Pieterse, 2001, 6). Bu anlamda Kuzey ülkelerinde Güneye göre daha fazla başarı gözlenmektedir. Başarının ulusötesi şirketlerin Güneydeki faaliyetleri sonucu daha da pekiştiği ortadadır. Dünya Ticaret Örgütü (WTO) görüşmelerinde tekstil kotalarını kaldırma sözü veren Kuzey ve özellikle ABD fikri mülkiyet (entelektüel) hakları ile başka bir açıdan Güneyin taklit yoluyla teknoloji edinme sürecini engelledi. Fikri mülkiyet hakları konusundaki düzenlemelere göre, bilgisayar programları 50 yıl, patent ve telif hakları 10-30 yıl arası korunduğu için Güneyden teknolojiyi taklit süreci artık işlememeye başlayacaktır. Artık Japonya, G. Kore'nin yaptığı gibi, taklit sürecinin sonunda yeni rakiplerin gelmesi mümkün gözükmemektedir. Öte yandan, Yabancı yatırımları artırma yoluyla Kuzeyden Güneye teknoloji transferinde Martinussen'in belirttiği gibi Güneyin ithalat kapasitesini artırıcı ve teknolojiye, dolayısıyla Kuzeye bağımlılığını artırıcı unsurlar öne çıkmaktadır (Martinussen, 1997, 127). Başka bir deyişle uluslararası üretimin genişlemesi, ulusal sermayelerin eşit olmayan dinamizmini ve teknoloji üretiminde uluslararası eşitsizliklerin yeniden üretimini sağlamaktadır (Erdost, 1982, 153)

A.2.4.İşsizlik ve Yoksulluk

İşsizlik 1990'lı yıllardan itibaren 1970'li yıllara benzer eğilimler sergilemektedir. Kuzey ülkeleri 1995'den 2005'e geldiğinde özellikle ABD'nin büyüme eğilimiyle işsizlik oranlarını düşürdüğü gözlenmektedir. AB'de %10'lara yaklaşan işsizlik oranları Güneyde de hız kazanmıştır. Burada tablo 4'den anlaşılan odur ki; gelişmekte olan güney ülkelerindeki büyüme oranları özellikle Latin Amerika ve ilginç bir biçimde Pasifikte işsizliği düşürmemektedir. Özellikle 11 Eylül sonrası işsizlik eğilimlerinin arttığı ve Dünya nüfus artış hızının, Kuzey ve Güney ülkeleri birlikte göz önüne alındığında, çok fazla olmamasına rağmen, büyüme hızlarının işsizliği alt etmede yeterince etkili olmadığı gözlenmektedir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika ve Sahra altı Afrika'daki işsizliğin tıpkı Merkez ve Doğu Avrupa gibi yüksek işsizlik alanları olması dikkat çekicidir. Asıl dikkati çeken büyüme hızlarındaki artış oranlarının 10 yıllık ortalama olarak nüfus artış hızlarının üstünde seyretmesi Dünya Ekonomisi'ndeki finansallaşma eğilimi ile açıklanabilir.

Tablo2: Dünya İşsizlik ve Büyüme (GSYİH) Rakamları (%)

	1995	2005*	1995-2005 Yıllık Büyüme (GSYİH) oranı
Dünya	6	6.3	3.8
Gelişmiş			
Ülkeler ve AB	7.8	6.7	2.6
Merkez ve Doğu Avrupa	9.4	9.7	4
Doğu Asya	3.7	3.8	7.6
Güneydoğu Asya ve			
Pasifik	3.9	6.1	3.8
Güney Asya	4	4.7	5.8
Latin Amerika ve			
Karayıplar	7.6	7.7	2.8
Ortadoğu ve Kuzey			
Afrika	14.3	13.2	4.4
Sahra altı Afrika	9.2	9.7	3.9

Kaynak:ILO <http://www.ilo.org/public/english/employment/strat/download/getb06en.pdf>,

*2005 rakamı tahminidir (24 Nisan 2006)

Finans alanında dolaşan para sermayenin ithalat artışlarındaki etkisi yadsınmaz. Dolayısıyla ulusal gelir artışlarında katma değer artışları ve istihdam olanaklarındaki yetersizliklerinin Güney açısından yapısal sorun olarak ortaya çıktığı gözlenmektedir. Öte yandan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) "çalışan yoksulluğu" kavramını kullanmaya başlamıştır. Buna göre günlük 1 dolar ve 2doların altında gelir elde edenlerin Dünyadaki oranı belirlenmektedir. 2003 yılı rakamlarına göre dünyada 550 milyon insan 1 doların

altında, 1,39 milyar işçi ise 2 doların altında ücret almaktadırlar. Başka bir deyişle dünyada istihdam edilen insanların yaklaşık yarısı 2 doların altında, yaklaşık beşte biri 1 doların altındaki sefalet koşullarında üretim yapmaktadır (ILO, WER, 2005).

A.2.5.Dünya Ekonomisi'nden Kaynaklanan Etkiler –Küreselleşme-

Sermaye birikimi yetersiz Güney ülkeleri daha sonra ele alacağımız gibi yeni işbirlikleri ve atılımlar gerçekleşmedikçe Kuzey ülkelerinin piyonu olmaya devam edeceklerdir. Dolayısıyla Küresel güç odakları kendi biçimlendirdikleri Dünyada kendi çıkarlarına göre Güneye şekil vermektedirler. Bu çerçevede eğer yeterli katma değer zinciriniz yoksa ve Dünya patent ve buluşlarında gerideyseniz veya yoksanız kısa vadeli parasal sermayenin insafına kalmak durumundasınız. 1980 sonrası neoliberal küreselleşme süreci Güney ülkelere daha düşük büyüme oranları, daha büyük ticaret açıkları ve kötüleşen sosyal koşullar getirdi. Birleşmiş Milletler Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı'na (UNCTAD) göre; gelişmekte olan Güney ülkeleri Çin hariç 1990'larda 1970'lerin GSYİH'larının 3 puan daha fazlası ortalama ticaret açığı verdiler. Yine 1990'larda 1970'lere göre ortalama 2 puan (Çin hariç) daha az büyüdüler. Tüm Güney için benzer gelişme eğilimleri gözlemlendi. Latin Amerika'da yıllık ortalama büyüme 1990'larda 1970'lere göre ortalama %3 daha düşük seyretti. Bu yıllarda Latin Amerika'nın ticaret açığı GSYİH'ya göre değişmedi. Sahra altı Afrika'da büyüme 1990'larda küreselleşmenin etkisiyle düştü, ticaret açıkları arttı. Asya ülkeleri 1980'lerde hızlı büyümeyi başardılar ve ticaret açıkları azaldı. Bununla birlikte küreselleşmenin finansal serbestleşme yılları olan 1990'lar, Asya ülkeleri için de daha büyük ticaret açıkları ve daha düşük büyüme oranları getirdi (Hart-Lansberg, 2006: 8-9).

Nederveen Pieterse'ye göre gelişmekte olan Güneydeki ülkeler; gelişmiş Kuzey ülkelerindeki ihracat teşvikleri ve ticaret engellerinden kaynaklanan etkilerle küreselleşme sürecinde yaklaşık 100 milyar dolar kaybettiler. Güneyin sattığı imalat sanayi ürünlerine Kuzeyin sattığı imalat sanayi ürünlerinin dört katı tarife uygulandı ve en fakir ülkeler görece daha iyi durumdaki Güney ülkelere göre daha yüksek tarife oranlarıyla yüz yüze geldi (Nederveen Pieterse, 2004: 1057). Bu olgu küresel fonların ve uluslararası kuruluşların herhangi bir Güney ülkesinin para ve maliye politikalarını sıkı bir biçimde kontrol ederek ulus devletlerin hareket alanlarını daraltmaktadır. Bağımsız politika uygulanması zora girmekte ve Kuzeyden gelen uyarıların yanlış da olsa dikkatle uygulanması sonucunu doğurabilmektedir. Örneğin Türkiye'de IMF sağlık ve eğitimde bütçe olanaklarını sonuna kadar daraltarak, ülkedeki iç borcun üst sınıflar lehine çevrilmesi için çalışarak halkın tepkisini çekmektedir. Sıkı maliye politikalarında kötü niyet aranmayabilir ve geçmişin kötü yönetim ve yolsuzluk uygulamalarına dayandırılabilir. Bununla beraber, Güneydeki gelecek kuşakların da bu olgudan olumsuz etkilendiği göz önünde bulundurulmalıdır.

A.2.6.Borç Sorunu

Mali serbestleşme ya da kuralsızlaştırma uygulamalarıyla Kuzeyden Güneye akan sermaye hareketleri geri dönüş sürelerini kısaltarak ve tahribat yaratarak akışkanlığını sürdürmektedir. Daha önceki dönemlere göre özel sektör borçlanmaları ağırlıklı ve portföy yatırımlarına kayan kısa vadeli parasal sermaye akımları 1994 Türkiye ve Meksika, 1997 Güney doğu Asya'da, 1998 Rusya ve Brezilya krizlerinin çıkmasında baş etken olurken, 2001'de Türkiye ve 2002'de Arjantin'deki krizlerde önemli bir etken olmuşlardır.

Güneydeki rekabetin artışı ve makro politikaları uygulamadaki bir başka zorluk, artan sermaye hareketliliğinin de etkisiyle artan dış borçlanma eğilimidir. Bu sermaye hareketleri sonucu; Çin, Hindistan, Güney Kore, Türkiye, Rusya, Arjantin ve Brezilya gibi Güney ülkelerinin dış borçları 2000’li yıllarda 100 milyar doları çoktan aşmıştır. Halbuki bu ülkelerin hiç biri 1990’a girerken bu kadar ciddi borçlanma konumunda değildi (DPT, 2003: 54). Tablo 3’den izleneceği gibi bölgesel olarak Afrika’daki borçlanma artış hızı dikkati çekmektedir. Latin Amerika 1980’li yılların başındaki sorunlu konumundadır. Doğal olarak bazı ekonomiler uzun süreli büyüdüğünden (Çin gibi) direnç artmıştır. Asya’nın borçlanması 1980’lerin başına göre yaklaşık 10 puan yüksektir. Bu borçluluk konumu Kuzeyin denetimindeki uluslar arası kuruluşlara bağımlılığı artırmaktadır. Eğer faiz oranları 1980’lerin başlarında olduğu gibi tırmanırsa ki (bu eğilim mevcuttur) ihracat gelirleriyle borçlarını çevirememeye tehlikesi, çoğu Güney ülkesinin başında demoklesin kılıcı gibi durmaktadır (Balkan, 1994, 103). Son dönem ABD’den başlayarak, AB, Çin hatta Japon merkez bankalarının faiz artırma operasyonları mevcut borçluluk düzeylerinde olumsuz etkiler yaratabilir.

Tablo3: Dış Borçlar (GSYİH’in Yüzdesi Olarak)

	1981	1991	2000
Afrika	31	63	68
Asya	19	33	28
L.Amerika	40	39	39

Kaynak: Wade R., 2006, s.123

A.2.7.Güneyde ‘Sürdürülebilir Gelişme’: Hızlı Nüfus Artışı ve Açlık

Günümüzdeki kırılğan ekosistem, birkaç yüz yıldır süren Küresel iktisadi faaliyetlerin neredeyse tamamının bir ürünüdür. İnsanoğlunun kendi doğal çevresi üzerinde yarattığı talep, yok edici oranlarda devam etmektedir. Bu eğilimler doğanın gıda, su, enerji, mineraller ve yakacağa artarak devam eden talebi karşılayıp karşılamayacağı sorularını gündeme getirmiştir. Doğanın taşıma kapasitesi aşıldığında, kaynak kıtlığı fazla nüfus oranını en sert şekilde düzeltmeye çalışır. İnsanoğlu, diğer türlerden farklı olarak, elbette doğal çevresini değiştirmeye çalışmakta ve çeşitli yollarla taşıma kapasitesini artırmaya çalışmaktadır. Günümüzde bu biyolojik limitler; şu eğretilene soruyu gündeme getirmektedir: Dünya kaç insanı taşıyabilir? Bu soru Kuzey ve Güney ülkelerini değişik biçimlerde etkilemektedir. Kuzey ülkeleri küresel çevrenin şeklini Güney ülkelerinden çok daha büyük derecede değiştirmektedir. Kuzey ülkeleri dünya nüfusunun beşte birinden daha azdır ve küresel gaz salınımının yüzde 80’ini gerçekleştirirler.

Güney ülkelerinin kaynak kullanımının, son yıllarda hızla artan nüfus ve gelir seviyesi nedeniyle artması beklenmektedir. Kuzey ülkeleri benzer olaylarla baş edebilecek teknoloji ve refaha sahipken, tersine Güney ülkeleri artan hava ve su kirliliğine etkilerine karşı daha hazırlıksız durumdadırlar.

Bu olgular, pek çok kalkınma uzmanı arasında Güneyin kalkınma sürecini tüketimdeki sınırsız artıştan yeniden çevresel kalkınmaya doğru yönlendirmesi konusunda

tartışma başlamasına neden olmuştur. Kalkınma sürecinin yeniden düşünülmesi karmaşık ve çok taraflıdır. Haziran 1972’de İsveç’in Stockholm kentinde yapılan “Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı” sırasında eko kalkınma “Sürdürülebilir kalkınma” kavramının temelini oluşturmuştur. “Sürdürülebilir kalkınma” kavramı, ilk uluslararası ifadesini; 1987 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nca hazırlanan “ortak geleceğimiz” raporunda “bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılama” olarak bulmuştur. 1992 yılında Rio zirvesinde hukuki bağlayıcılığı olmayan bir bildirgeyle sabitlenmiştir. Sürdürülebilir kalkınma tanımı gereği, kalkınmayı oluşturan ekonomik, sosyal ve çevresel etkenlerin birlikte ele alınması gerektiği aktarmaktadır. Yoksulluğun ortadan kaldırılması, doğal kaynakların korunup zenginleştirilmesi, nüfus artışının kontrolü ve çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi sürdürülebilir kalkınma kavramıyla birlikte ele alınmaktadır (Kaynak, 2005, 31). Kyoto protokolünü imzalamayan Kuzeyden ABD, Türkiye ve Avustralya tesadüftür ki sürdürülebilir kalkınmaya en az önem veren ülkelerdir. Zira son açıklanan karbondioksit gazlarının salınımlarında en önde gelenler olarak bilinmektedirler.

Nüfus

Günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık 6,5 milyar kişi olduğu tahmin edilmektedir. Bu nüfusun çoğu okul, yaşam için gerekli olan iş ve sosyal hizmetleri vermekte yoksullaştığı için zorlanan toplumlarda odaklanmaktadır. Hızla artan nüfus ekonomik kalkınmayı engeller, sosyal ve politik ayrılıklara katkıda bulunmakta, kaynakların savurganlığına neden olarak ve bazen de sınır ötesi göçleri tetiklemektedir.

Gelişmiş ülkelerdeki doğum oranları halen ölüm oranlarının ya altında ya da aynı seviyededir ve önümüzdeki yıllarda dünya nüfusuna eklenecek insanların yüzde 98’i Güney ülkelerinde olacaktır. Gelecek 30 yıl içerisinde Güney ülkelerinin nüfusunun ikiye katlanması beklenmektedir. 1950 yılında Güney ülkelerinin nüfusunun, toplam dünya nüfusundaki yeri yüzde 68’di. Bu oranın 2003 yılında yüzde 85’e ulaşmıştır. Önümüzdeki 40 yıl içerisinde Güney ülkelerinin 730 milyon kişiye yeni iş bulma zorluklarıyla karşılaşması beklenmektedir. Bazı araştırmalar gösteriyor ki, aile büyüklüklerini etkileyen en önemli üç faktör: gelir, şehir ve taşra statüsüdür. Görece daha yoksul, daha az eğitime sahip ve taşrada yaşayan insanlar; yüksek gelirli, daha iyi eğitilmiş ve şehirde yaşayan ailelerden daha geniş ailelere sahip olmak istemektedirler. Bunun ardında yatan nedenler, bir çocuk daha sahibi olmanın aileler için ekonomik maliyetler ve faydaları olarak nitelendirilebilir. Özellikle Üçüncü Dünya (Güney) ülkelerinde, tarım emek-yoğundur. Gelişmekte olan ülkelerin kırsal kesimlerindeki yiyecek üretiminin %60-70’i kadınlar tarafından yapılmaktadır, ancak çoğu kadın sahip olma, kullanma ve miras hakkından yoksundur (unfpa.org). Küçük çiftliklerde çocuklar, emek kaynağının ucuz yolu olmaktadır. Varlıkları ile üretimi ve ailenin gelir düzeyini arttırabilirler. Fazladan bir çocuğun maliyeti özellikle sadece yemek ve giysi masrafları ile yaşayan hanelerde düşüktür. Düşük gelir düzeyinde ailelerin yaşlılıkları için para ayırmaları imkansızdır ve bu tip aileler için yaşlılıklarında kendilerine bakacak kadar çok çocuklarının olmasını istemektedirler.

Eğitim, özellikle de kadınların eğitimi aileyi büyütmede önemli role sahiptir. Daha iyi eğitim almış ebeveynler daha geç evlenerek aileyi büyüme fırsatları azalmaktadır. Kadınlar daha fazla eğitim aldıkça, ev dışı işlerde daha çok çalışmaya yatkın olmaktadır

ve daha geniş bir aile daha itici gelmektedir. Daha fazla eğitim gören kadınlar evlilikte daha çok güce sahip olmakta ve geleneksel cinsiyet rolleri ve beklentilerine daha çok meydan okuyabilmektedirler. Kadının sosyal statüsü ve eğitimi doğurganlık oranlarını en fazla belirleyen etkidir. Eğitim ve ekonomik olanaklar açıldığında doğurganlık oranları bunlara karşı kapalı olan toplumlara oranla çok ciddi şekilde azalmaktadır. Örneğin, kadınların ilkökul sonrası eğitime gönderilmediği Üçüncü Dünya'nın 100 milyon genç kız 18 yaşına gelmeden evlendirilecektir. Bazı yerlerde ortalama doğurganlık oranı 7'dir, ancak kadınların en az %40'ının okula devam ettiği yerlerde bu oran 3'e düşmektedir. Bu konu baş etmesi oldukça güçtür, zira dünyadaki fakir nüfusun %70'ini kadınlar oluşturmaktadır. Erkeklerin iki katı sayıda kadının okuma yazma bilmediği sanılmaktadır. Birleşmiş Milletler'in Nüfus Fonu'na göre Türkiye'de ilkökula giden kadınların erkeklere oranı 88/95'dir. Bu oran ortaöğrenime devam eden kadınlar için sadece %67'ye düşmektedir. Okuma yazma bilmeyen kadın oranı %19; 15 ila 19 yaşları arasındaki her bin kadından 41'i doğurmaktadır (unfpa.org). Öte yandan Almanya ve İtalya gibi ülkelerde nüfus artış oranları düşerken, Fransa hariç tüm Kuzeyde nüfus yaşlanma eğilimindedir.

AIDS

AIDS, dünyada en sık ölüm sebepleri arasında dördüncü sıradadır. HIV virüsünün yol açtığı hastalık zaman içerisinde kişinin bağışıklık sistemini çökertir. Zaten adı da buradan gelir: Sonradan Edinilmiş Bağışıklık Sendromu. Kayıtlara geçmiş en eski HIV virüsüne 1940'ların sonunda Afrikalı bir erkekte alınan kan örneğinde rastlanmıştır. Dünyada 40.3 kişinin AIDS ile yaşadığı tahmin ediliyor (unaids.org). Bu rakam 2004 verilerine göre Türkiye'de 1802 (kizilay.org). 2005 yılında 4.9 milyon kişinin enfeksiyonu kapıldığı sanılıyor. Bunların %95'i gelişmekte olan Güney ülkelerinde, 2.4 milyon kişi ile en sık görüldüğü yer ise Sahra altı bölge olarak bilinen Güney Afrika'dadır. Virüsten her gün 6000 gencin etkilendiği sanılmaktadır. Anneleri HIV virüsü taşıyıcısı olan bebeklerin %40'ı bebekliklerinde virüse yakalanmaktadırlar. Bu verinin %20'si anneye doğumdan hemen önce verilecek ilaçlar ile azaltılabilir. Diğer taraftan, Güney Afrika'da 15-24 yaşları arasındaki HIV virüsü taşıyan kadınların sayısı erkeklerin tam üç katı, tüm kadınların ise %40'ı AIDS'lidir (unfpa.org). Bazı Afrika ülkelerinde ise genç nüfusun neredeyse üçte biri HIV taşıyıcısıdır (<http://www.ifrc.org/what/health/hivaids/index.asp>).

Açlık

İnsanoğlu, 20. yüzyılın sonlarına doğru en eski düşmanına neredeyse yenilmek üzere. 2000 ila 2002 yılları arasında dünyada yetersiz beslenmeye maruz kalan 815 milyonu gelişmekte olan ülkelerde, toplam 852 milyon kişi olduğu hesaplandı (wfp.org). Günümüzde her yedi kişiden biri -AIDS'den daha çok sayıda- sağlıklı olarak kabul edilebilecek konumda değildir. Açlık ve yoksulluk her gün 25.000 kişinin canını almaktadır. 1960'larda moda olan 'Yeşil Devrim' ile birlikte aç bir dünyayı doyurmaya yönelik girişimler olmuştur. Hibrit tohumlama yöntemleri ile yeni yulaf, pirinç ve diğer yiyecek türleri eskiye göre hastalıklara daha dayanıklı yöntemler ile üretilmeye başlamıştır. Buna rağmen 1990'larda küresel yoksulluk %20 azalmış, ancak açlık çeken insan sayısı 18 milyon artmıştır. Dünya nüfusunun yaklaşık 6,5 milyar kişi olduğu bilinirken, mevcut tarım çıktısı 7 milyar kişiyi doyurabilecek miktardadır. Bununla birlikte, Birleşmiş Milletler'in Dünya Yiyecek Programı'na göre, çoğu insanın yiyecek alacak parası yoktur. Pek çoğu da yiyeceğe ulaşma konusunda sıkıntı içerisinde. Fakir insanları çoğu toprak, tohum yahut

gerekli alet edevata sahip olmadığı için açlık çekmektedir
(<http://www.bread.org/learn/hunger-basics/hunger-facts-international.html>)

Öte yandan, Üçüncü Dünya'daki çocukların üçte biri yaş gruplarına göre olması gereken kiloda değil. Çoğu çocuk olan 15 milyon kişi açlık ile bağlantılı hastalıklardan ölmektedir. İnsani Gelişme Endeksi (HDI) 2005 Raporu'na göre saatte 1200 çocuk kurtarılabilir nedenlerle ölmektedir. Örneğin Unicef'in araştırmasına göre dünyada 146 milyon çocuk eksik beslenmektedir, yani düşük kiloludur (http://www.unicef.org/infobycountry/niger_statistics.html Nisan 2006). Bu çocukların önemli bir kısmı Güney Asya ve sahra altı Afrika'da yaşam mücadelesi vermektedir. Güneydeki ülkelerde yetersiz beslenmeden kaynaklanan üretim maliyeti her yıl GSYİH'nın %1-2sine mal olmaktadır. Fakir aileler, gelirlerinin %70'ini yiyecek temini için harcamaktadırlar. Ortalama bir Amerikan ailesi ise gelirinin sadece %10'unu harcamaktadır. Çoğu gözlemci okyanusların yiyecek temini için büyüyen bir kaynak olduğu görüşündedir, ancak özellikle Çin'in kitle tüketimi bu beklentiyi giderek azaltmaktadır.

Diğer taraftan, Birleşmiş Milletler üyesi ülkeler 2004 yılında silahlanmaya 3 trilyon dolar para harcarken, dünya gıda programına yaptıkları bağışların miktarı 219 milyon dolarla sınırlı kalmıştır (<http://www.globalpolicy.org/socecon/hunger/relief/2005/1020chronic.htm>). Bu yüzden Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Afrika Kalkınma Bankası, 18 üçüncü dünya ülkesinin 40 milyar dolarlık borçlarını silmesi, bu ülkelerin sağlık, eğitim ve altyapı yatırımlarına kaynak bulmalarına yardımcı olacak mı?. 2006 yılında başlatılan borç affı, sanayi ülkelerinin bütçelerine yansımaya başladı. Sadece Almanya'nın devlet bütçesine 2006'da 40 milyon, 2007 yılında ise 60 milyon euroluk ek 'yük' getirecek. Borç affından yararlandırılacak fakirlerin büyük bölümünü Afrika ülkeleri oluşturmaktadır. Bununla birlikte, eğer temel hedef yetersiz beslenmeyi ortadan kaldırmak ise, yiyecek üretimi hacim olarak üçe katlanmalı ya da Kuzeyden ve Güneyin diğer ülkelerinden fazla üretim acilen Afrika'ya gönderilmelidir. Bu yardımlaşma için, politik, ekonomik, biyolojik ve demografik pek çok faktör devreye girmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma, bugün ve gelecekte yaşam standartlarının yükseltilebilmesi amaçlanılarak bir değişim yaratmaktır. Güneyde birçok ülkede çevre yönetiminin yetki ve sorumluluklarını üstlenecek kurumların bulunmaması; bu kurumların oluşum, kadro, finans gibi sorunlarının çözümüne ilişkin beşeri, fiziki ve sosyal sermaye gereksinimini doğurmakta, dolayısıyla sürdürülebilir kalkınma politikaların izlenmesi ve gerekli önlemlerin hayata geçirilmesi yavaş ve zor işleyen bir süreç halini almaktadır. Güney ekonomilerinde, bu konudaki fiziki-beşeri altyapı yetersizliğine ek olarak, ekonomik gelişmenin bu ülkelerde öncelikli mesele olması, sürdürülebilir kalkınma politikasının eyleme dönüşmesini engellemektedir. Sürdürülebilir kalkınma politikası uygulama söz konusu olduğunda çeşitli engellerle karşılaşmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından ele alındığında çevre hakkında bilgi ve deneyim eksikliği, politika uygulamalarına karşı güvensizlik, kaynak ve eşgüdüm yetersizliği gibi sorunlar gözlemlenmektedir. Ayrıca potansiyel çevre sorunlarının bilinmemesi, net politika önlemleri geliştirmede ve zaman, mekan, yöntem belirlemedeki zorluk ve kamu oyunun katılımının sınırlı olması mevcut uygulama sorunları arasında yer almaktadır.

Klasik ve Neoklasik iktisatçılara göre büyümenin ön koşulu, daha fazla kaynak kullanarak daha fazla üretmek ve daha fazla tüketmektir. Kaynakların tükenmesi konusunda önce kalkınma daha sonrasında oluşan sorunları çözme girişimi egemendir. Bu yaklaşımın sonucunda kısa vadede gelişmişlik, uzun vadede ise kaynakların tükenmesi söz konusudur. Sürekli ve dengeli bir kalkınma modelinin gerçekleştirilmesi, üretirken ve tüketirken sonraki kuşaklara yaşam alanı olacak fiziksel ve toplumsal çevreyi ve üretimleri için hammadde olacak kaynakları yok etmeme esasına dayandırılmalıdır. İşletmeler iktisadi mal ve hizmet üretiminde bulunmak ve kaynakları verimli bir şekilde kullanmak yanında, toplumda sosyal bir rol de üstlenmektedirler. İşletmeler kendi rollerinin farkına varmakta ve çevreyle ilgili konuları bir tehdit olarak algılamak yerine, günlük faaliyetlerinin bir parçası olarak görmektedirler. İşletme yöneticilerinin sosyal sorumluluğun kapsamını daha iyi anlamasına ve bu doğrultuda hareket etmesine, toplumda çevre bilincinin artmasıyla birlikte, tüketicilerden, çalışanlardan, rakiplerden ve hükümetten gelen baskılar da rol oynamaktadır. Tüketiciler çevreyle daha fazla ilgili hale geldikçe, şirket sahipleri ve yöneticiler de artan oranlarda çevreci olmaktadır. Aynı zamanda tamamen kişisel güdüyle sosyal sorumluluk taşıyan bir çevre politikası izlemeye karar veren işletme sahipleri de söz konusu olabilmektedir. Bu işletmelerin çoğunluğu oluşturması için baskı grupları harekete geçmelidir.

Sürdürülebilir kalkınma, günümüz toplumlarının çevreye zarar vermeden ekonomik faaliyetler ile ihtiyaçlarının karşılayabilmesi ve gelecek kuşakların da aynısını yapabilmesine olanak tanıyan bir beceridir. Fakat yukarıda da bahsedildiği gibi mevcut sorunlardan gelen tehlike sinyalleri oldukça fazladır. Örneğin (http://www.cevreorman.gov.tr/hava_02.htm) ;

-Karbon dioksit ve diğer sera gazları dünyanın atmosferine zarar vermektedir. Bu gazların salınımı sürdürüldüğünden bilim adamlarına göre yeryüzü sıcaklığı daha da artacaktır.

-Dünya ozon tabakasındaki delik, kimyasal emülsiyonların azaltılmasına yönelik çabalara rağmen 1999 yılında tarihin en derin ve en geniş halini almıştır. Ozondaki her %1'lik kayıp cilt kanseri vakalarında %2, katarakt sorunlarında %1'lik artışa neden olmaktadır.

-Amazon yağmur ormanlarının yüzde yirmisi yok olmuştur. Amazondaki tahribat bu şekilde devam ederse, önümüzdeki 80 senede tamamen yok olacaktır.

-2025 yılında 18 ulus beklenen nüfus seviyelerinde temel ihtiyaçlar için yeterli su kaynaklarına ulaşamayacaktır. Birleşmiş Milletler'e göre dünya nüfusunun yarısı geri dönüştürülebilir işlenmiş su kullanma olanağından yoksundur.

Tüm bu etkenler göz önüne alındığında, kalkınma ve çevre arasında denge kurulmasını hedefleyen ve "sürdürülebilir gelişme" kavramının yaşama geçirilmesine yönelik olarak küresel uzlaşmanın ve politik taahhütlerin en üst düzeydeki ifadesi olan bir eylem planı olan "Gündem 21" yaratılmıştır. Türkiye'de ilk uygulaması Bursa'da yapılmıştır (www.la21turkey.net). 1992 Rio de Janeiro "Yeryüzü Zirvesi"nden başlayarak, 1994 Kahire Nüfus ve Kalkınma Konferansı, 1995 Kopenhag Sosyal Gelişme Konferansı, 1995 Pekin Dördüncü Dünya Kadın Konferansı 1996 İstanbul Habitat II "Kent Zirvesi", 2000 Birleşmiş Milletler Milenyum Hedefleri Bildirgesi ve son olarak 2002 Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'ne uzanan küresel Birleşmiş Milletler

konferansları ve diğer zirveler “küresel ortaklık” ilkelerinin tüm dünyada kabul görmesini sağlamış ve hükümetler arası kararların demokratikleşmesinin uluslararası dayanaklarını oluşturmuştur. Bununla birlikte sorunlar orta yerde devam etmekte ve çözüm planları çok yavaş ve etkisiz kalmaktadır. Bundan sonraki alt başlıkta Güneydeki yapısal sorunların literatürde nasıl ele alındığını inceleyeceğiz.

B.Gelişme Literatürü ve Kuzey Güney kavramları

Kapitalizmde gelişme düşüncesi ilk olarak 1870’lerden itibaren bir takım ülkelerin sanayileşme sürecinde geri kaldığının ortaya çıkmasıyla belirmiştir. 1850’den sonraki sömürgecilik döneminde Güneydeki kaynakların yönetimi anlamında ön plandaydı. 19. yüzyılın sonunda; Britanya, Almanya, ABD, Fransa, İsveç, Hollanda, Belçika, İsviçre ve Japonya gibi ülkelerin sanayileşme süreci diğer ülkelere daha fazla öne çıkmasıyla dikkat çekmiştir. Aynı zamanda günümüzdeki Kuzey ülkeleri olarak bilinen bu ülkeler, karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları malları Güneydeki ülkelere devşirdikleri hammaddeleri kendi sanayilerinde kullanarak üretmeye başlamışlardır. Bu faaliyet aynı zamanda Güneyde daha önce zengin kaynaklara sahip Mısır, Türkiye, Hindistan, Çin ve İran gibi ülkelerin geç sanayileşmelerinde de etkili olmuştur (Nederveen Pieterse, 2001: 6). Klasik iktisat okulunun ortaya çıktığı bu dönemde gelişmeye bakış, piyasanın gücü ve etkinliğiyle sınırlıdır. Devletin herhangi bir müdahale biçimi sorgulanmamıştır.

Gelişme iktisadının kendi başına disiplin olarak ortaya çıkışı II. Savaş yıllarına rastlar. 1940’lardan sonra P.R. Rodan’ın Büyük İtiş kuramı, R. Nurkse’nin Kapalı Çember Kuramı, J.H. Boeke ve W. A. Lewis’in ikili yapı kuramı, W.W. Rostow’un Tarihsel Büyüme Aşamaları kuramı, B.F. Hoselitz’in Girişim Yeteneği ve Davranış Tercihlerine Dayalı Kuramı ve A.O. Hirschman’ın Dengesiz Büyüme Kuramı aynı zamanda 1950’lerde geliştirilen Modernleşme kuramlarının gelişme literatüründeki yansımaları olarak ortaya çıktılar. 1960’larda modern gelişme kuramı kurgulanırken, bu kuramlara tepki olarak bağımlılık kuramı ortaya atıldı. Modernleşme kuramı Güneydeki gelişme dinamiklerini Kuzeyin prizmasına göre ve Kuzeyin gelişme evrelerine göre değerlendirmiştir. Burada temel öneri Kuzeyin yaptığı gibi geleneksel toplumların modern sanayileşmiş toplumlara dönüşme projesidir (Lairson ve Skidmore, 2003: 249-255). Bu olgu da gelişme düşüncesinin belli aşamalardan geçerek iktisadi büyüme ile gerçekleşecektir. Bağımlılık kuramlarında ise iktisadi büyüme, ‘birikim’ başlığı altında ele alınmıştır (Nederveen Pieterse, 2001:6).

Gelişme literatüründe Kuzey-Güney çelişkisi ilk olarak bağımlılık okulunun metropol-uydu önermeleriyle gündeme gelmiştir. G. Myrdal’ın ‘kutuplaşma’ teorileri P. Baran’ın azgelişmişliğin nedenleri yaklaşımı, A.G. Frank’ın metropol-uydu ve ‘azgelişmişliğin gelişmesi’ kavramları, Samir Amin’in ‘merkez-çevre’ yaklaşımı ve Wallerstein’in ‘Dünya Sistemi’ yaklaşımı 1950, 1960 ve ‘70’li yıllardan itibaren Kuzey Güney çelişkisine dikkati çeken tartışma noktaları olmuştur. Bu çerçevede Latin Amerika’da yapısal okulun temsilcileri Furtado, Sunkel ve Prebisch Güney ülkelerindeki modern sektörün küçük olmasından hareketle devletin müdahalesiyle bazı temel malların ithalat ikamesi stratejisiyle korunması gerektiğini savundular. Ayrıca iç pazarın gelişmesi için ücretlerde artış gerçekleşmeliydi. Daha sonra Latin Amerika’daki Kuzeyle rekabet edemeyen şirket yapısı neo yapısalcuları gündeme getirdi. Devletin rolünü yine iç sanayileşme koşullarını girişimcileri destekleyerek sağlamaya dönük bir arz geliştirici

uygulamaya dönüştürmek isteyen neo yapısalcıların önerileri Brezilya gibi büyük iç pazara sahip ancak rekabet gücü zayıf ülkelerde uygulama alanı bulmuştur (Kaynak, 2005: 112). Güney-doğu Asya'daki Hong-Kong, Singapur, Tayvan ve Güney Kore'de uygulanan sanayileşme stratejileri 1970'lerden itibaren kalkınmacı devlet müdahalesine dayalı olarak sektör seçimiyle dışa dönük sanayileşme stratejilerini gündeme getirmiştir. 1960'lı yıllardan bu yana Latin Amerika ve Güney-doğu Asya'daki ülkelerde farklı uygulama alanları bulan gelişme stratejisi tartışması günümüzde de sürmektedir.

Kuzey-Güney kavramına yön veren bir diğer kavram eşitsiz değişim kavramıdır. A. Emmanuel'e göre, 'eşitsiz değişim' artık değer oranlarının kurumsal olarak farklı olduğu bölgeler arasında karların eşitlenmesi sonucu oluşan denge fiyatları arasındaki orandır. Düşük ücret düzeylerine sahip Güney ülkelerinden yüksek ücret düzeylerine sahip Kuzey ülkelere, uluslararası olarak oluşan üretim fiyatları aracılığıyla bir değer aktarımı söz konusudur. Kuzey ülkelerinde işçilerin elde ettiği yüksek ücretler eşitsiz değişime dayandığı için, işçiler arasında dünya ölçeğinde bir dayanışmanın zemini bulunmamaktadır. Başlıca çelişki, zengin ülkelerle yoksul ülkeler (kuzey-güney) arasındadır. Bunun yanı sıra gelişmenin itici gücü olarak da yüksek ücretler görülmektedir. Yüksek ücretler talebi, ve dolayısıyla yatırımları uyarmaktadır. Ayrıca sermaye-yoğun tekniklerin kullanımını da özendirilmektedir. Ama az gelişmiş bir ülkede ücretler aniden birkaç kat arttırılmaz. Emmanuel, eşitsiz değişimin alternatifinin ücretleri aniden yükseltmek değil, otarşi olduğu kanısındadır. Bu ise tek tek ülkelerin yapacakları bir şey olmaktan ziyade, Güney ülkeleri arasında bölgesel işbirliği olarak anlaşılmalıdır. Bağımlılık kuramcıları ağırlıklı olarak Güneyin Kuzey ile iktisadi ilişkilerini an aza indirerek geliştireceğini ve bağımlılıktan kurtulacağını savunmuşlardır. Bu konum günümüzde oldukça güç ve içinden çıkılmaz sorunları beraberinde getirebilir. Bununla birlikte Güneyin kendi içindeki işbirliğini önceleyen bağımlılık okulu haklı çıkmıştır.

Bağımlılık okulunun birikim mekanizmalarında Kuzeye bağımlı birikim süreci olarak adlandırdıkları kavramsal çerçeve, 1970'lerden sonra insan kaynaklı alternatif gelişme modeline dayalı gelişme düşüncesinin önünü açmıştır. Bu yaklaşım gelişmeyi sosyal ve toplumsal gelişme odaklı olarak anlamının başlangıcı kabul edilebilir. 1980'lerin ortalarında insani gelişme (human development) kavramını ortaya atan Amartya Sen 'kapasite olarak gelişme' düşüncesini geliştirdi. Uzak Asya'daki kalkınmacı devlet anlayışının gelişme literatürüne yansımaları olarak görülebilecek bu anlayış, devletin düzenleyici rolüne vurgu yapmaktadır. Ardından, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı gelişme tanımını 'insan tercihlerinin genişlemesi' olarak değiştirdi. 1993'den bu yana; 1990'da Pakistanlı iktisatçı Mahbub ul Haq tarafından geliştirilen ve her yıl Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından hazırlanan İnsani Gelişme Endeksi (HDI) temel kriter olarak kullanılmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde hangi temel kriterlere dayandığını belirttiğimiz HDI endeksleri tartışma zemini oluşturması ve Güneydeki ülkelerin yaşam kalitesinin hangi aşamasında olduğunu işaret etmesi açısından elle tutulur kanıtlar sunmaktadır. Daha da geliştirildiği gözlenen bu endekslerde Kuzeyin kendi içindeki eşitsizliği de daha iyi anlaşılacaktır.

Bağımlılık kuramlarının günümüze kadar gelen bir diğer çıkarsaması Post-gelişme yaklaşımıdır. Post-gelişme bakış açısı gelişmenin mevcut biçimine top yekün karşı çıkmaktadır. Post gelişmecilere göre gelişmenin dayatılan tarzı tahrir edici, yoksullaştırıcı

ve otoriterdir. Bu nedenle gerekli olan yerelleşme, ekolojik hareketler ve küreselleşmeye karşı duruştur.

Neoklasik okul, gelişme iktisadına bakışını neoliberal bakış açılarıyla tazeledi. 1980'lerden itibaren küreselleşme kavramıyla aynı zamanda gündeme gelen neoliberal gelişme düşüncesine göre temel sorun, piyasanın işleyişine engel olan ve piyasayı bozan devlet müdahalesidir. Bu müdahalenin yapısal reformlarla piyasanın işleyişine bırakılmasını gerektiğini öne süren Neoliberal akım uygulamada Dünya Ekonomisi'ni yönlendiren ana akım olmuştur. Kurlsızlaştırma (deregulation), serbestleştirme (liberalization) ve özelleştirme (privatization) olarak özetlenebilecek yapısal reformlarla gündeme gelen neoliberal gelişme düşüncesi, gelişme sürecini devletten piyasaya aktaran ve geleneksel kalkınma fikrini rafa kaldıran bir öneri olarak sermaye merkezli bir yaklaşımdır.

Öte yandan siyasi düzlemde Kuzeyin, G3, G5, G7 ve G8 örgütlenmelerinden ve bunun karşısında Güneyin G24, G77, G15, D8 gibi örgütlenme çabalarından da anlaşılacağı gibi; Birleşmiş Milletlerin içinde ve dışında geliştirilen yakınlıklar aslında Kuzey-Kuzey ilişkilerine yön verirken bir yandan da Güney-Güney ilişkisini gündeme getirerek, Kuzey-Güney ilişkisini belirlemektedir. Aslında Doğu Batı ilişkisinin devamı anlamına gelecek Kuzey Güney ilişkisi; soğuk savaş sonrası yeni bir yörüngeye doğru yol almaktadır (Spero, 1993, 147). Dünya Ekonomisi'nde bu yörüngeyi tarihsel akışına göz atarsak işbölümü kavramıyla karşılaşıyoruz.

C.Kuzey Güney İlişkilerini Belirleyen Eski ve Yeni Bileşenler: Dünya Ekonomisi'nde İşbölümü

Kuzey ülkeleri Güney ülkelerinden ithal hammaddeleri sanayilerinde kullanarak, ürettikleri işlenmiş metalleri tekrar çevre ülkelerine ihraç etmişlerdir. Klasik işbölümü evresinde zaman içinde bazı çevre ülkeleri bu bağımlılık ilişkisini kırmak için ithal ikamesine dayalı sanayileşme modelini geliştirdiler. İki dünya savaşı arasında özellikle Latin Amerika ülkeleri, Türkiye ve bazı Asya ülkelerinde uygulanan klasik işbölümü; yapısalcıların analizine uygun olarak, tek tek ülke içindeki sanayilerin ithal mallarına olan bağımlılığını azaltmayı öngörüyordu. Böylece adı geçen Güney ülkeleri kendi sanayi malları ithalatını belli bir düzeye kadar azalttılar. Bununla birlikte Güney ülkelerinin makine ve diğer sermaye malları ithalatı açısından sanayileşmiş merkez ülkelere bağımlılığı devam etti (Martinussen, 1997, 114-122). Bu olgu; hem Kuzey ülkelerinden bazı şirketlerin Güney ülkelerindeki yerel bağlantılarını geliştirmeyi, hem de görece daha sanayileşmiş ülkelerin diğerlerine kredi biçiminde sermaye ihracını gerektiriyordu.

19. yüzyılda Ha-Joon Chang'e göre; "bir ülkenin zenginleşmesinde yüksek katma değerli ürünlere geçiş yapmanın önemli olduğu ve piyasa güçlerine bırakıldığında bu geçişin toplumun arzu ettiği hızda gerçekleşmeyebileceği" fikrini kanıtlayacak gelişmeler olmuştur (Chang, 2003, 82). Bu açıdan örneğin Klasik iktisatta vurgulanan gümrük tarifelerinin indirilmesi için bir yüz yıl daha beklemek gerekmiştir. Çünkü 19. yüzyılda gerektiğinde korumacı eğilimler kullanılarak sanayileşmeyi hızlandırmak daha etkili bir yoldu. Öte yandan Güneydeki sömürgelerde kontrol edilen kaynaklar 19. yüzyılın sonlarında Britanya, Fransa, Almanya ve Hollanda açısından kendilerinden daha az gelişmiş ABD, Kanada ve Rusya gibi ülkelere sermaye ihraç etmek ve dış yatırımları geliştirmek önemli bir faaliyet alanı olmuştur. Hatta Britanya için o dönem bu olgu iç

yatırımların kontrolünden de önemliydi (Chang, Autumn 2004, pp.687–715). Oysa dış ticarete klasiklerin serbest ticaret fikri Kuzeyin gelişme sürecinde her zaman her koşulda uygulanan bir araç olmamıştır. Örneğin günümüzün hegemon gücü ABD; 1816'dan ikinci Dünya Savaşının sonuna kadar, imalat sanayi ithalatına dünyanın en yüksek gümrük vergileri uygulayan ülkelerindendi (Chang, 2003-2, 25).

1960'lı yılların ortalarından itibaren dünya ekonomisi'nde klasik işbölümünün yerini alan yeni uluslararası işbölümü birtakım farklılıklar içermekteydi. Dünya Ekonomisinde para ve sermaye piyasaları kredi mekanizmasını işletecek bir sisteme bağlanmıştı. Bretton Woods sistemi de denilen para sistemi 1945-1973 arası finans piyasalarını ABD doları üzerinden yönlendirmek istedi ve bir yere kadar başarılı oldu. 1958'de Batı Avrupa'da ülkede yerleşik olmayanlara geçerli olan kısmi konvertibiliteye ve 1961'de söz konusu ülkelerde yerleşik olanların tümüne geçerli olan tam konvertibiliteye geçildi. Ardından 1964'de Japonya'da yen'in konvertibilitesine karar verildi. Bu finansal gelişmeler hem Avrupa dışındaki dolar varlığına (Eurodolar) bir alternatif olarak hem de yeni uluslararası işbölümünün alt yapısını oluşturacak derecede önemliydi (Spero, 1993, s. 41). Ayrıca 1960'lı yıllardan itibaren Kuzey ülkelerinde yükselen ücretler üretimde maliyetleri artırıcı bir unsur olarak devreye girdi. Uluslararası maliyetleri ve rekabeti aynı düzeyde tutmak için Güneyde uluslararası yatırımlara girişmek şart oldu.

Kuzey ülkelerinde baş gösteren 1973-1984 ve 1990-1992'de durgunluk eğilimleri Güneydeki gelişmelere etkileyecek olguları da beraberinde getirmiştir. 1970'lerin başındaki durgunluk eğilimi Kuzeyin Güneydeki yatırım faaliyetlerini önemli ölçüde hızlandırmıştır. İçerde yükselen işgücü maliyetlerini 1967'den itibaren belirli Güney ülkesinde (Tayvan, Hong Kong, Güney Kore ve Meksika) serbest bölgeler gibi hem vergi hem de ucuz işçilik açısından oldukça avantajlı olan ve aynı zamanda stratejik görülen yatırımlarla aşmaya çalışıldı. 1970'lerin ortasında on yıl önce hemen hiç olmayan Kuzeyin Güneydeki fabrikaları 39 ülkede Asya, Afrika ve Latin Amerika'da yoğunlaşmıştır. Bu fabrikalar toplam 79 serbest üretim bölgesinde 725.000 işgücünü istihdam eden bir konuma gelmiştir. Bu istihdam hacminin kıtalara göre dağılımında Asya 420.000 işçi ile ilk sırada gelmektedir. Latin Amerika'da 265.000 kişi çalışırken Afrika'nın payı 40.000 ile sınırlı kalmaktadır. (Fröbel, 100-101). Bu rakamlar Kuzey ülkelerinden gelen yatırımların yeni işbölümü çerçevesinde Güneydeki uygulama alanı hakkında bir fikir vermektedir. Bu uygulamada 1960'lı yıllardan itibaren Uzak Asya'da devletin yönlendirmesi ile uygulanan ihracata yönelik sanayileşme stratejisi etkisi vardır. Aynı dönemde Latin Amerika ithalata yönelik sanayileşme stratejisiyle hareket ettiğinden Asya'nın yarısına yakın dış yatırım alabilmiştir. Bu dönemde Afrika'daki yatırımlar Kuzey ve Güney Afrika ile sınırlıdır, sahra altı Afrika'da yatırım yapılmamaktadır.

Böylece 'yeni' uluslararası işbölümü; emeğin daha ucuz olduğu ülkelerde üretimin parçalara bölünebilmesi yani üretimin bazı parçalarının başka yerlerde yapılabilmesi gibi teknik olanakları kullanmayı gerektirdi. 1960'lı yılların ortalarından itibaren Brezilya ve Meksika'dan başlayarak 1980'lerde doğu Asya ülkelerinde önce ABD'nin daha sonra Batı Avrupa ve Japon kaynaklı ulusötesi (TNC) ya da çok uluslu (MNC) şirketlerin yatırımları önemli ölçüde artırıldı. Gidilen ülkelerdeki doğrudan yatırımları yönlendiren ulusötesi şirketler bu ülkelerdeki ucuz işçiliğin maliyet düşürücü avantajıyla, gerek hammadde kaynaklarını gerekse yarı işlenmiş metalleri merkez ülkeye ithal ediyor, oradan da işlenmiş olarak diğer merkez ve çevre ülkelere ihraç ediyordu (Kenwood ve Loughed, 1992, 251).

Aynı zamanda 1950-1985 arası dünya nüfusu 2,5 milyardan 4,85 milyara geldiğinden, nüfus artışı ve göçler bu sistemin hem üretim hem de tüketim ölçeğinin genişlemesine yardımcı oldu (Kenwood ve Lougheed, 1992, 249). Fakat genişleyen uluslararası üretim ulusötesi şirketler için hem aşırı üretim ya da eksik tüketim problemini hem de vergiler ve diğer kısıtlamalar gibi problemleri getirdi. Vergi problemini aşmak isteyen ulusötesi şirketler endüstri içi ticaret (intra-industry trade) uygulamasını geliştirdiler. 1980'lerde toplam uluslararası ticaretin üçte biri endüstri içi ticaretti . Böylece Transfer fiyatlaması yoluyla aynı şirketin farklı ülkeler arasındaki ticari ilişkileri gündeme gelmiş oluyordu. Gerek finans piyasalarındaki artan uluslararasılaşma eğilimi gerekse 'vergi cennet'lerinin (tax heavens) varlığı 'yeni' uluslararası işbölümü evresinde ulusötesi şirketlerin transfer fiyatlamasını kolaylaştıran ve gelişimini hızlandıran unsurlar olmuştur. Bu finansal unsurlar küreselleşen dünya ekonomisinde Kuzey kökenli ulusötesi şirketlere yeni açılımlar getirecek olan gelişmelerin nüvelerini oluşturmaktadır.

Sanayi üretiminin dünya çapında örgütlenmesi, Güney-Kuzey iktisadi ilişkilerine 1970'lerden itibaren bazı yeni açılımlar getirmektedir. Bunlardan birincisi yatırım yapılan Güney ülkelerinde teknoloji ve yönetim teknikleri açısından Kuzeye bağımlı, ihracata yönelik kısmi sanayileşmedir. İkinci olarak malın değişik parçalarının farklı ülkelerde üretilmesi nedeniyle imalat süreçlerinde merkezileşmenin parçalanması, ancak malın üretim kararlarının tek merkezde alınması nedeniyle imalat süreçlerinin yeniden merkezileşmesi. Güneydeki bazı merkezlerde istihdam artışı yine bazı diğer merkezlerde işsizlik artışı (Ortadoğu ve Afrika) üçüncü önemli gelişme olmaktadır. Dördüncü olarak, gidilen ülkelerde rekabetin yoğunlaşması ve bazı geleneksel sanayilerin yok olması gündeme gelmiştir. Son olarak Kuzey merkezli çokuluslu şirketler arası rekabetteki artış ve bu şirketlerin rekabet ilişkilerini kendi çıkarlarına esnetebilecek uluslararası üretim koşullarına kavuşmaları gözlenmiştir. Bu çerçevede bir firmanın ayakta kalabilmesinin temel koşulu yeni makineleri devreye sokmak kadar, işgücünün nitelik ve niceliğini (kullanım oranını) düşürmek olmuştur (Fröbel, 24, 33). Günümüz küresel üretim koşullarının temellerinin atıldığı 1970'lerdeki bu gelişmeler Güneydeki ülkelerin sanayileşme ve kalkınma süreçlerini derinden etkilemiştir.

Güney ülkeleri içinden sömürgelekten kurtulup yeniden bağımsızlıklarını kazanan bağlantısız 77 ülke 1964'de Birleşmiş Milletler çatısı altında G77 örgütünü kurdular. Ne NATO ne de o zamanki Sovyet bloku içinde yer alan bu ülkelerin sayısı günümüzde 132'ye çıkmasına rağmen tarihsel olarak aynı ismi kullanmaktadırlar. Güney ülkeleri arasındaki işbirliğinin ilk tohumları G77 ülkeleri ile atılmıştır. Örgütün kuruluş amaçları şöyle sıralanmıştır (The Group of 77, South center, 2004, 2):

1-Emperyalist ve sömürge döneminden gelen dünya sistemindeki eşitsizlik ve statükoyu değiştirmek.

2-Politik gücü kullanarak ve görüşmeler yoluyla, marjinalleşmenin üstesinden gelmek ve –güneyi- güçlendirme çalışmalarını desteklemek

3-Birleşmiş Milletler ve gelişmiş ülkelerin katkılarıyla küresel bir gelişme stratejisi, ilkeler ve yeni değerler geliştirmek.

4-Küresel düzeyde işbirliğini artırmak.

5-Birleşmiş Milletler organizasyonunu sürdürmek ve küresel demokratikleşme ve çokulusluluğu geliştirmek için katkıda bulunmak.

1990'larda bu amaçları Güney açısından yeniden ayağa kaldırmak kaygısı ile harekete geçen G77, 1970'lerde başarılı sayılabilecek adımlar atmıştır. O zamanlar; ulusların egemen eşitliği ve hiçbir ülkenin diğerinin işlerine karışmamasından Güneyin ihraç ettiği malların fiyat istikrarına, Gelişmiş ülkelerin GSUH'ların belirli bir oranı kadar (% 1 gibi) Güneye yardım vermesi ve Kuzeyin bilim teknoloji olanaklarından serbestçe yararlanılması ve sanayileşme politikalarının desteklenmesi gibi taleplerle Kuzeye giden G77 muhatap buluyor, dinleniyor ve bazı istekler yerine getiriliyordu.Kuzeydeki ülkelerin 1970'lerin başında Güneyden gelen mallara uyguladıkları gümrük indirimleri (Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi), IMF nezdinde sağlanan birtakım kredi kolaylıkları ve Güneyin ihraç hammaddeleri ile ilgili kurmaya çalıştıkları karteller bu konudaki başarılı örnekler olarak gösterilebilir (Kazgan 2005, 68).

1980'li yıllardan itibaren Kuzeyden neoliberal iktisat politikaları uygulamaları öne çıkarıldı. Öncelere arz yanlı ekonomi (supply side economics) olarak sunulan neoklasik okul önermeleri '80lerin sonunda yeni bir kavramla tanıştırdı kitleleri: küreselleşme. Aslında 1970'lerin hemen başında enflasyon ve işsizlikle karşılaşan Dünya Ekonomisi'nde 1973 ve 1979'da artan petrol fiyatlarında Güneydeki hammadde üreticilerinin de sorumluluğu vardı. Bu nedenle Kuzeydeki yöneticiler ilk defa Güney dahil edilmeden Dünya Ekonomisinin uzun süreli rahatlayamayacağını anladılar. Bu arada Güneyde petrol üreticisi olmayan ülkeler yükselen reel faizler ve kötüleşen ticaret hadleri nedeniyle borçlarını ödeyemez konuma geldiler. 1978'de Türkiye, Peru, Zaire'yi 1979'da Güney Kore ve 1982'de ağır dış borç bunalımıyla Latin Amerika ülkeleri izledi. 1970'de 62,5 milyar dolar olan Güneyin borçları 1980'de 9 kat artarak 561,4 milyar dolara, 1984'de 845,5 milyar dolara tırmandı. Borçlu ülkeler dış borçları nedeniyle yeni borç bulmakta zorlanırken ithalatlarını da kısmak zorunda kaldılar. Özellikle ABD gibi Güneydeki ülkelere ihracatı yüksek olan Kuzey ülkelerinde bu olgunun etkileri hissedildi. 1980'lerin başında dünya ticaret hacmi yavaşlarken bir yandan da Güneyden gelen borç ödemeleri Kuzey için pozitif bir unsur oldu. Bu süreç aynı zamanda ABD'nin finans kurumlarında yeni borçlanmaları teşvik edecek önlemler almasıyla da Güney için ithalat artışlarını garanti edecek seviyelere ulaşmasına neden olana kadar devam etmek durumundaydı (Kazgan, 2005, 95).

Kuzeydeki durgunluk eğiliminin aşılması için merdivenin itilmemesi gerekliydi. 1987 Wall Street Borsa kriziyle ABD bunu daha iyi algıladı. '29 krizindeki değersizleşmenin ötesine geçen "kara pazartesi" krizi, ABD'nin yeni önlemler almasını gerektirdi. Bu uygulamalar ABD'deki finans kapital üçlüsü olarak bilinen Ulusötesi şirketler (TNCs), ABD hazinesi ve Wall Street kuruluşlarının 'Washington Consensus' yani Washington uzlaşmasının sonuçlarıdır. Bu uzlaşmanın uygulayıcıları IMF, Dünya Bankası (%51'i ABD'nin) (World Bank) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'dür. Daha önce yirminci yüzyılın başında finans merkezi olarak önemli deneyimleri olan Londra (The City), özellikle 11 Eylül 2001 sonrası artan bir biçimde bu yeni anlayışın merkezlerinden bir diğeri olmuştur. Yeni ekonomik anlayış öncelikle dünya çapında faiz haddi ve döviz kuru gibi hem parasal kesimin hem de üretken kesimin iki temel fiyatını kamunun denetimi

dışına çıkarmayı hedeflemiştir. Grabel'e göre Kuzeyin neo liberal finansal rejimi Güneydeki pek çok ülkede hem maddi hem de ideolojik nedenlerle uygulamaya konuldu. 1980'lerden itibaren özellikle ABD'nin baskı aracı haline gelen sermaye hareketlerinin Güneydeki etkinliğinin sonuçları şunlardır. Özellikle portföy yatırımları yoluyla gidilen Güney ülkesinin ani sermaye çıkışlarında makro dengesini alt üst eden bir yapı oluşmuştur. Kısa vadeli para sermaye kabul eden Güney ülkesinin yerli parasının değeri reel kurların çok üstünde değerlendirilerek ithalata açık, istikrarsız ve her an bozulabilir bir yapı oluşturulmaktadır. Neo liberal finans rejimi, Güneydeki para girişi olan ülkeyi üretimin önderlik ettiği yapıdan çok spekülasyon yapı tarafından oluşturulan kırılmalı krize elverişli eğilimli hale getirmektedir. Bu yeni küreselleşen finans hareketlerine dayalı rejim, durgunluk ve eşitsizliği artırmaktadır. Çünkü rejim Güneydeki uzun dönemli gelir yaratıcı ve istihdamı artırıcı üretken faaliyetleri artırmaktan çok tüketici kredileri aracılığıyla kısa vadeli kırılmalı ithalata bağımlı, kırılmalı yapıya neden olmaktadır. Ayrıca gidilen ülkede kendisine bağımlı üst sınıf yaratarak, politik ve finansal gücün devamını sağlamaktadır. Güneydeki nüfusun büyük bölümü geri çekilen hükümet harcamaları ve finansal krizlerin getirdiği zorluklarla ve insani maliyetlerle baş etmek zorunda kalmaktadır. Neo liberal Finans rejimi, Güneydeki bir ülkede çıkan krizin diğer ülkelere yayılmasına neden olmaktan ve ilerlemeyi engellemektedir (Grabel, 2002: 36-40)

Öte yandan makroekonomik istikrar politikaları adı altında önerilen sıkı para ve maliye politikaları ile bu değişiklikler desteklendi. Neo klasik iktisat politikaları para politikalarını Merkez Bankalarının 'görece' özerkliği kuralıyla hem para arzını denetleyerek enflasyonun düşürülmesi, hem de döviz kuru ve faiz oranı politikalarını sermaye hareketlerindeki artışı teşvik edecek bir biçimde kurgulamayı öneren bir biçimde gündeme getirdi. Maliye politikaları da; dolaylı vergilerin dolaysız vergilere göre daha fazla artırılması ve harcamaların kısılması, kamunun bütçe açıklarını kısması ve özelleştirmelerin hızlandırmasını yani daha önceki döneme özgü Keynesyen mekanizmanın yerine denk bütçe politikalarının gündeme getirilmesini içermektedir.

Finansallaşma olgusunun tarihsel olarak birkaç nedene dayandığını biliyoruz. Birincisi, kapitalizmin altın çaığında (1945-1970) yüksek birikim temposunun yarattığı aşırı üretim ya da kar oranlarının düşme eğilimidir. Bu üretken alanda petrol krizleriyle daha da şiddetlenerek kendini stagflasyon olarak gösteren ve daha önce rastlanmayan işsizlik (durgunluk eğilimiyle) ve enflasyonun bir arada görüldüğü kriz olgusunu işaret etmektedir. İkincisi, anılan dönemde sermaye-emek çelişmesini artıran Fordist üretim tarzını yarattığı kar sıkışması olarak bilinmektedir. Bu olgu da teknolojik dönüşümlerle ancak 1990'lı yıllarda geçici olarak aşılabılmıştır. Üçüncüsü, 1970'li yıllarda artan bir biçimde uluslararası rekabetteki artış eğilimidir. Zira Avrupa'da Almanya ve Pasifik'ten Japonya verimlilik oranlarında ABD'yi geçmiş, Dünya işbölümü çetin rekabet ilişkilerine konu olmaktadır. Son olarak dördüncü neden de, yaklaşık 25 yıldan bu yana gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı kırılmalı bağlantılı olarak, dünya finansal sisteminin serbestleştirilmesi sonucu finans sermayesi ve "spekülasyon birikim tercihlerinin sanayi yatırımlarının önüne geçmesi"dir (Yeldan, 2003, s.442). Bu yapı; sigorta primleri ve emeklilik fonları gibi kaynaklardan aldığı gelir akımlarını dev varlık fonlarında sürekli birikim havuzu oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki sigorta şirketlerinin varlıkları yaklaşık 14 trilyon dolar, emeklilik fonları yaklaşık 13 trilyon dolardır. Bu fonların sanayiden koşturmasını anlamak ve karşılaştırmak amacıyla, tüm Dünya Bankacılık

ödünçlerinin 1 trilyon doların altında olduğunu belirtmek gerekmektedir (Wade, 2006, s.117). Bütün bu para sermaye dolaşımının etkilerini Kuzey ve Güney açısından imalat sanayi verileri cinsinden değerlendirirsek Unido'nun Tablo 4'deki rakamlarıyla karşılaşıyoruz.

Tablo4: Bölgelere Göre Sanayi Çıktısı (%)

	1990	2002
Sanayileşmiş Ekonomiler	78.17	73.25
Geçiş Ekonomileri	6.10	3.18
Gelişmekte olan Ülkeler	15.73	23.58
Sahra Altı Afrika	0.79	0.74
Güney Afrika	0.24	0.25
Latin Amerika ve Karayipler	5.26	4.95
Meksika	4.29	3.85
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	1.46	1.91
Türkiye	1.00	1.37
Güney Asya	1.01	1.51
Doğu ve Güney Doğu Asya	7.17	14.42
Çin	4.99	7.84
Diğer Ülkeler	0.05	0.05
En az gelişmiş ülkeler	0.18	0.24
Dünya	100.00	100.00

Kaynak, Unido, Industrial Development Report 2005, 131.

Not: Sanayi çıktısı 1995 fiyatlarıyla imalat sanayisinde reel katma değer olarak ölçülmektedir.

Tablo 2'de Dünya imalat sanayisi çıktılarının Kuzey (sanayileşmiş) ve Güney (Geçiş ve Gelişmekte olan) ülkeler açısından değerlerini 1990 ve 2002 yılları itibariyle görüyoruz. 1750'lerden itibaren genişleyen imalat sanayi çıktıları açısından bakıldığında; 1750'de imalat sanayi çıktısının %73'ü Güney ülkelerine aitken 1900'de bu oran %11'e inmiş (Lairson ve Skidmore, 1003, 246'daki tablodan yorum), tablo2'deki verilerden izleneceği gibi 1990'da %15-20 arası bir aralıkta seyretmiştir. 2002'de ise geçiş ekonomilerini kattığımızda Dünya sanayi çıktısının yaklaşık %25'i Güney tarafından üretilmektedir. Özellikle sanayide teknoloji kullanımı ve ulusötesi şirketlerin etkisiyle geliştiği anlaşılan bu süreçte Dünya nüfusunun % 85'ni oluşturan Güneydeki kitlenin

imalat sanayindeki dörtte birlik payı giderek artma eğilimindedir. Tablo 4’de dikkati çeken başka bir unsur katma değerdeki gerçek artışların önemli kaynağı olan imalat sanayi çıktısı açısından Güneyin kendi içindeki eşitsiz konumun küreselleşme ile arttığı konusudur. Örneğin sahra altı Afrika’nın payı %1 bile değilken ve Latin Amerika’da çıktı azalışları gözlenirken, Doğu Asya ve Çin’deki imalat sanayi çıktılarının yaklaşık iki kat artışı 1990’dan 2002’ye Pasifikteki üretim hacmini ve Güneyin kendi içindeki uçurumu derinleştirmedeki etkisi anlamlıdır.

Güneydeki gelişme gösteren ülkeler grubu iki aşamada ele alınabilir. İlk aşamada 1981-1996 arası yedi ülke Dünya imalat sanayi ihracatında öne çıkmaktadır. Bu ülkeler Hong Kong (China), Malezya, Meksika, Güney Kore, Singapur, Tayvan, Çin ve Türkiye’dir. Bu ülkelerin ihracat faaliyeti ağırlıklı olarak Kuzey’in ulusötesi şirketlerin üretim ağı tarafından kontrole edildi. Bu nedenle anılan ülkelerde ulusal gelişme veya işçilerin gelirleri aynı oranda artmadı. Çünkü ulusötesi şirketlerin (TNCs) üretim ağındaki etkileriyle gelişmenin önemli problemleri vardır. Bu tür bir gelişme yurtiçindeki ithalata rakip endüstrileri kötü etkiledi ve işsizliği artırdı. Ulusötesi üretim ağı bu gruptaki ülkelerin teknolojik kapasitesini ve içerdeki sanayi bağlantıları güçlendirmede. Ayrıca en önemlisi, ihracatın ithalata bağımlılığı arttı. Dolayısıyla anılan ülkelerin imalat sanayilerinin katma değer üretme kapasitesi aynı dönemde imalat sanayi ihracatındaki artışın altında kaldı (değer transferi). Tüm grup için 1981’de %76 olan bu oran 1996’da % 55’e düşmüştür. Çin’deki dolaysız yabancı sermaye artışı ve imalat sanayisindeki olağanüstü artışlar ikinci aşamayı oluşturmaktadır. Bu artışlar Çin’in dünya üretim seviyesinde artışları etkileyecek boyuttadır. Bununla birlikte bu büyük dönüşüm iki temel sonuç doğurmuştur. Birincisi saatliği altmış dört centlik Çin emeğinin bütün sosyal hakları verilmeyerek, büyük sömürsü. İkincisi diğer Güney ülkelerde işsizlik ve düşük ücret eğilimlerine yol açması. (Hart-Lansberg, 2006, 12, 14). Bu aşamada ‘merdiven’ bazı ülkeler açısından kaygan bir zeminde Kuzeyle ilişkileri sürdürmenin bir yolu olamaya devam etmektedir. Ancak sahra altı Afrika ve Güney Asya’daki fakir Güney ülkeleri açısından merdiven tekmelenmiş, itilmiştir. Peki neden böyle oldu? Bu eğilimi sadece Kuzeyin stratejisi olarak açıklamak mümkün mü? Bu soruların yanıtlarını bundan sonraki alt başlıkta aramaya çalışacağız.

D. Güney Ne Yapmalı: “Merdiven İtilmiş mi?”

İktisadi kalkınma olgusu hızlı ve uzun süreli büyümenin bir uzantısı olarak, uluslararası işbölümünde rekabet edebilir ürünler üretmek ve yaşam standartlarının yükselmesi ile gerçekleşmektedir. Adelman ve Yeldan iktisadi kalkınmanın gerçekleşmesi için şu beş olguyu öne çıkarmaktadır (sadece başlıklar için Yeldan, 2003, 445):

1- “Sürdürülebilir büyüme”: bu kavramla daha önce tanımladığımız gibi geçmişte kuzeyde yaratılan çevre sorunlarının şimdi Güney tarafından yapılmaması kastediliyor. Çin bu konuda olumsuz bir seyir izliyor. Diğer ülkeler de daha önce belirttiğimiz gibi büyüme problemleri içinde Kuzeyden gelen etkilerle sürdürülebilir büyüme konularını belirlemektedirler. Kyoto protokolünü imzalayan Güney ülkeleri açısından Kuzey ülkelerinin çevreye zararlı etkinliklerinde kendilerini yalnız bulmamaları, işbirliği içinde olmaları sürdürülebilir büyümenin etkisi açısından önemlidir.

2- “Üretim ve tüketim kalıplarının değişime uğraması”. Üretim ve tüketim kalıplarını sadece Kuzey ülkelerinden gelen etkilerle yürütmek Güney için oldukça pahalıya patlamaktadır. Bu eşitsiz ilişkinin Güneydeki işbirliğiyle karşılıklı etkileşime

çevrilmesi Güneydeki tüketim kalıplarının kendi birikimlerinden kaynaklanmasıyla mümkün gözükmektedir.

3- “Teknolojik ilerleme”. Çalışmada bu konuya daha önce vurgu yapıldı. Yüksek katma değerli ürünlerin Dünya meta zincirinde Güney ülkelerinden kaynaklanan kısmında artış için temel koşul teknolojik ilerlemedir. Bu teknolojik ilerleme yeni ürün üretme veya üretilmiş ürünün geliştirilmesi biçiminde olabilir. Güney ülkelerinin en fazla dayanışma göstermesi gereken alandır. Kuzeyle rekabet bu açıdan kaçınılmazdır. Güneyde bu konuda mesafe kaydeden ülke sayısı oldukça azdır. Bu ülkelerde çok az üründe ticaret avantajı elde edebilmişlerdir.

4- “Sosyal, siyasi ve kurumsal modernleşme”. Kuzeydeki pek çok kurumun Güneyde hala ya mevcut olmadığı ya da yeterince etkin olmadığı gözlenmektedir. Bu konu aynı zamanda iktisadi gelişmenin sonucu olduğundan daha uzun süreli olarak bakılmalıdır.

5- “Yaşam standartlarında geniş çaplı iyileşme”. Aynı zamanda iktisat biliminin temel amacı olan yaşam standartlarındaki artış Güney açısından ivedilikle çözülmesi gereken bir olgudur. Güneyin kendi içindeki gelir dağılımı eşitsizliği, sağlık ve eğitimdeki yetersizlik, yolsuzluk, yoksulluk ve sermaye birikimi problemlerini çözmesiyle kendiliğinden ortaya çıkacak olan bir gelişmişlik etkisidir.

Dünya Bankası'nın World Development Report (2006) adlı çalışmasına göre; kısa vadeli sermaye akımlarının tersine işsizliği azaltıcı etkileri öne çıkan uzun vadeli yabancı sermaye (FDI) akımlarının Güneye giden % 84'ü Çin ve Hindistan dahil 12 ülkeye doğru gerçekleşmekte, 150 Güney ülkesi hemen hemen hiç FDI alamamaktadır. Sahra altı Afrika'ya sadece %5.3'lük bir FDI yatırımı sözkonusudur. Bu olgunun nedeni olarak Basel 2 gibi bankacılık standartlarının uygulanamaması gösterilse de sonuç açıktır (World Development Report, 2006, 216). Eğer küreselleşme insanlığın geçmişten gelen ortak değer ve birikimlerini karşılıklı bir mutluluk içinde paylaşma anlayışını geliştiriyor olsaydı en zengin %10 ile en fakir %10 arasındaki fark bu kadar (64 kat) açılmaya devam etmezdi. Dünya kaynaklarının dağılımındaki bu eşitsizlik daha önce konu ettiğimiz Güneydeki işsizliğin artmasına neden olmaktadır. Kısa vadeli sermaye akımları hormonlu ve geçici, istihdam yaratmayan büyüme eğilimlerinde artışa yol açmaktadır. Dünya ticaretindeki artışta 1990'lardan sonra Pasifikteki üretim artışına paralel bir artışla Uzak Asya'daki Güney ülkelerinden Çin, Doğu ve Güney Asya ve Hindistan'dan kaynaklanmaktadır. Batı Asya, Afrika, Latin Amerika ve Güney doğu Avrupa (Türkiye'nin içinde bulunduğu grup) ithalat artış hızları ihracat artış hızlarının üstünde seyretmektedir. Büyük ölçüde kısa vadeli sermaye hareketlerinin yerli parayı aşırı değerlendirmesi ve teknolojiye gerilikle açıklanabilecek bu son olgu küreselleşmenin Güney ülkelerindeki eşitsiz ve bileşik gelişme eğiliminin bir sonucudur (Rakamlar UNCTAD Trade and Development raporundaki tablodan yorumlanmıştır 2005, 8).

Kuzeyin sermaye hareketlerine dayalı makro politikaları Dünya Bankası ve IMF aracılığıyla, tarım, sanayi ve ticarete ilişkin uygulamaları Dünya Ticaret Örgütü (WTO) aracılığıyla yönlendirdiği neoliberal bir küreselleşme ile karşı karşıyayız. Kuzey Güneyi hem kendi ihtiyaçlarına göre yönlendiriyor, hem de içlerinden Brezilya, Rusya, Çin ve Hindistan gibi büyük pazar, işgücü ve hammadde kaynaklarının ayrıcalıklı konumunu vurguluyor. Bu ülkelerin ardından da Güney Kore, Tayvan, Singapur, Meksika, Malezya ve

Türkiye gibi ikincil önemde bir lig oluşturuyor. Burada G. Kore'nin konumu bazı açılardan çok özel, örneğin kişi başı ulusal gelirden ve sanayileşmede gelişmiş ülke statüsünde, ancak teknoloji transferinde örnek gösterilen ülkelere Güney Kore'de bile yüksek katma değerli ürünlerin üretiminde son on senede gerçekleşen finansallaşma uygulamalarıyla zorlanıldığı anlaşılmaktadır. Güney Kore'de İhracatın GSYİH üzerindeki katkısı da gittikçe azalmaktadır. KDI'nın (Korea Development Institute) çıkardığı 'ihracatın katma değer yaratma etkisi' başlıklı rapora göre ihracattaki bir Won'luk artışın GSYİH üzerindeki etkisini gösteren 'Katma değer yaratma katsayısı'nın 1993 yılında 0.711 iken, bu rakam 2003 yılında 0.582 olup % 18.1 azaldığı ortaya çıkmıştır. Bu olgu şunu göstermektedir. Güney Kore'de 10 yıl önce yapılan 1000 Won'luk ihracatın gelir üzerindeki katkısı 711 Won iken, 2004'de 582 Won olmuştur. Bunun gibi ihracattaki katma değer düşüşünün nedenini bir KDI araştırmacısı şöyle açıklıyor. "Katma değeri yüksek olan Meşrubat-gıda, tekstil-hazır giyim ve madeni ürünlerde ihracat azaldı. Bunun yerine katma değeri düşük olan yarı iletken, enformasyon cihazları gibi ürünlerde ihracat arttı ve yan(parça) sanayileri rekabet gücünü kaybetmiştir". Bu olgunun bir örneği de yarı iletken sektöründe bulunmaktadır. Yani, bu sektörün katma değer yaratma katsayısı 1993 yılında 0.598 iken, 2000 yılında 0.497'ye düşmüştür. Bununla birlikte aynı dönemde söz konusu sektörün toplam ihracattaki payı %7.68'den %12.0'a yükselmiştir (<http://ucc.media.daum.net/uccmix/news/economic/industry/200407/>, Koreceden çeviri Dr.No Eung Park). Bütün bu gelişmelere rağmen Güney Kore mevcut teknoloji ve sermaye birikimiyle merdiveni kaldıracak ülkelerin başında gelmektedir.

Geri kalan 100 civarındaki ülkenin içinde de Arjantin ve Şili gibi merdiveni kaldıracak ülkeler var elbette. 1985-2000 arası 100 civarında ülkenin kişi başı ulusal geliri düştü (Lairson ve Skidmore, 2003, 246). Borçluluk konumu Güneydeki her ülkenin politikalarına katlanması için temel zorlayıcı unsur. Daha önce belirttiğimiz gibi bu en çok Afrika'da belirgin. Diğer ülkelerde 1980'li yıllardaki konuma her an dönebilir. 1996-2001 döneminde sanayileşmiş ülkelerin oluşturduğu Kalkınma Yardım Komisyonu'nun toplam dış yardımları 55,6 milyar dolardan 52,3 milyar dolara düştü. Yıllık silah ticaretinin 1 trilyon dolara yaklaştığı günümüzde %0.25'ini yardımlara ayıran Kuzey ülkelerinin yoksulluk konusunda yeterince politika üretmediği anlaşılmaktadır (Şenses F., 2004, 42) .

Güney-Güney işbirliği bu aşamada temel bir seçenek. 2005 Doha toplantısında Birleşmiş Milletlerin de katkısıyla bu işbirliği daha da geliştirildi. Yüksek borçlu ülkeler (HIPC's) için Güneyden gerekli destekler de buradan çıktı. Hindistan, Brezilya, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Çin arasında iktisadi ilişkileri geliştirme kararı alındı. Çin, Meksika ve Kosta Rika yüksek borçlu ülkelere yardım ve borç verme kararları aldılar. Çin tek başına 1 milyar 250 milyon dolar yardımla önemli bir karar aldı (UN, 2006).

Bununla beraber Güneydeki işbirliğinin yardımlaşma düzeyinin ötesinde bazı adımların atılmasını gerektirdiği ortadadır. Güney ülkelerinde kalkınma sorunsalının sanayideki işçi başı sermaye artışını büyütmesi anlamında bir büyüme anlayışının uzun süreli ve tüm Güney için gerçekleşmesi ilk adımdır. Bu olgu da Dünya meta zincirinde Güney ülkelerin payının artması ancak katma değer payının artışı ile mümkündür. Kuzey Güney ilişkilerine modernleşme kuramı çerçevesinde bakan gelişme kuramlarının belirttiği sıçramanın ancak dünya katma değerinden alınan payın artırılması ve Güney-Güney işbirliği için tek çare gözükmektedir. Bağımlılık ilişkisinin, bağımlılık kuramının

belirttiğinin ötesine gerçekten karşılıklı bağımlılık ilişkisine dönüşmesi için önerilen seçenekleri tartıştığımızda şu sonuçları görebiliriz.

Uygulanmakta olan neoliberal gelişme modeli, ağırlıklı olarak küreselleşmenin sonuçlarını da içine alan ve neoklasik iktisat okulunun Güney için geliştirdiği önermeler içermektedir. Bu model daha önce çalışma boyunca vurgulanan araçlar ve uluslararası kuruluşlarla Güney ülkelerinin Kuzey ülkelerinin geçtiği yoldan geçerek gelişmesi gerektiğini vurgular. Klasik IMF politikalarında vücut bulan araçlar özellikle devletin ekonomiden çekilmesi ve özel sektörün emek-yoğun ürünlerde uzmanlaşması esasına dayalıdır. Oysa Dünya Ekonomisinde teknolojik gelişmeler emek yoğun bir tarzda gerçekleşmemektedir (Şenses 2003, 349). Neoliberal politikalara göre Bangladeş, Vietnam, Tayland ve Kamboçya gibi ülkelerde yoksulluğu azaltmanın yolu emeğin daha fazla sefalet koşullarında çalışmasını sağlamaktan geçmektedir (Cumhuriyet Bilim ve teknik, 998/13). Alternatif işlerden daha yüksek ücret önererek gelen bu küresel işlerde, işsizlikten iyidir yaklaşımı ile bakıldığında Kuzeydeki gelişmenin bir parçası olmayı getirebilir, ancak Güney için gelişme yaratıcı unsurlar daha uzun vadeye yayılmakta, uluslararası sömürü daha da artmaktadır. Gelişmişlik farkları arttıkça Asya, Latin Amerikalının konumu bir sahra altı Afrikalıdan çok da farklı olmayacağı ortadadır. Bu politikaların acı sonuçları özellikle çocukların eksik beslenme sorunu gibi acil çözülmesi gerekli olgularla yaşanmaktadır. İnsanlık tarihi açısından Altmış yıllık kısa bir geçmişi olan Birleşmiş Milletler Dünya çapında Beslenme Programı kapsamında üç yıl önce başlattığı “Dünya açlığa karşı yürüyor” projesi kapsamında 2006 Mayıs ayında yüz binlerce insanın yürüyüşünü örgütlüyor. Bu yürüyüşlerin Latin Amerika ayağında ortaya çıkan tablo karanlık. Nikaragua’da çocukların yüzde 30’nun gıda sorunu yaşadığı, halkın yüzde 80’nin yoksulluk sınırının altında yaşadığı belirtiliyor. Guatemala’da 300 bin kişinin yiyecek sıkıntısı yaşadığı binlerce ailenin çadırda yaşadığı anlatılıyor. Honduras’taki Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen yürüyüşte ise, bu ülkedeki her üç çocuktan birinin kronik gıda sorunu yaşadığı bu oranın orta Amerika’nın en yüksek oranı olduğu dile getiriliyor (Sol gazetesi, 23 Mayıs 2006). Sahra altı Afrika’ındaki 27 ülkenin 12’sinde ve Güney Asya’daki ülkelerdeki açlık ve çocukların yetersiz beslenmesi sorunları da devam eden unsurlardır. Özetle durum acildir.

Neoliberal iktisat politikalarına karşı çıkan Chang’e göre Güneydeki ülkelerin gelişme umutları sönmüş değildir. Küresel çerçevede önerilen politikaların alternatiflerinin mevcut olduğunu, “küresel koşullarda kökten değişiklik yapmaksızın uygulanabileceğini” savunan Chang, aslında bazı açılardan Kuzey ülkelerin Güney ülkelere karşı uyguladıkları politikalarla ‘merdiveni ittiklerini’ vurgulamaktadır. Merdiveni tekrar kaldırmamanın yolu uluslararası kuruluşların yasaklamadığı ve üzerinde anlaşma olan konuları harekete geçirmektir. Neoliberal sürecin sefalet, yoksulluk ve eşitsizlik getirdiğini kabul eden Chang, Güney ülkelerinin vaktiyle Kuzey ülkelerinin gerçekten nasıl kalkındıklarını iyice analiz etmelerini önermektedir. Ona göre Kuzey ülkeleri örneğin bebek sanayilerini yüksek gümrük tarifeleriyle koruyarak kalkınmalarına rağmen günümüzde uluslararası kuruluşlar aracılığıyla tersini yani serbest ticareti önermektedirler. Chang bu olguya 18. yüzyılda Britanya’nın, 19. yüzyılda ABD’nin ve 20. yüzyılda Güney Kore’nin bebek sanayilerini yüksek gümrük tarifeleriyle koruyarak sanayileşmesini örnek vermektedir. Ayrıca finans konusunda da Güneydeki ülkelerin kendi inisiyatifleri olduğu, dolayısıyla

karşılık oranı ve işlevsel etkinlik gibi kredi sistemini olumlu etkileyecek unsurların her zaman mevcut olduğunu belirten Chang, para ve maliye politikalarında Keynesyen sosyal refah dönemi araçlarına yeniden dönülmesi gerektiğini savunmaktadır (Chang 2003-1, 228-231 ve Chang 2005, 204, 255-259). Bu çerçevede ikili ve çok taraflı finansal yardım veya borçlar yoluyla Güneydeki gelişmenin teşviki uygulamasına radikal değişiklikler yapılmalıdır (Chang, 2003-3: 14). Kuzeyden gelen para sermaye uzun vadeli, istihdamı artırıcı ve Güneyin gelişmesine yardımcı olacak alanlarda, şartlılık aranmadan kullanılabilir.

Çalışmada daha önce belirttiğimiz gibi Bağımlılık kuramının Modernleşme kuramına karşı önermeler geliştirdikten sonra, Güneydeki ülkelerin konumuna bakış çeşitli açılardan farklılaşarak gelişmektedir. Örneğin Birleşmiş Milletlerde her yıl açıklanan insani gelişme endeksleri, IMF tarafından desteklenmese de ilgi görmektedir. Bu endeksler daha da geliştirilerek mevcut durum tespitinin nesnel kriterlere göre yapılması önemlidir. Post gelişmeci okulun yerel anlayışların insiyatifi yaklaşımı da ciddiyetle ele alınması gerekli bir yaklaşımdır. Bununla beraber dev yapıların buna ikna edilmesi çok zor gözükmemektedir. Çünkü Kuzeydeki kamuoyunun siyasi rant gözetmeden yerelleşmeyi desteklemesi mümkün gözükmemektedir.

Güney ne yapmalı sorgulamamızı çalışma boyunca ele alınan verilerle gözden geçirdiğimizde, R. Wade'in finansallaşan dünya ekonomisine karşı sermaye hareketlerinin yönünü reel kesime yönlendirmek için yapılan çalışmaların önemine dikkat çekmek gerekmektedir. Dünya yıllık gelirlerinin yaklaşık 40 trilyon dolar olmasına rağmen 50 trilyon dolarlık türev piyasaların varlığı (1993'de 8 trilyon dolardı) ve 1.5 trilyon dolar kadar bir para sermayenin günlük yüksek hacimli ve kısa vadeli dolaşımı Güney ülkeleri için tehlike ve tehdit unsuru olmaya devam etmektedir (Wade, 2006: 117, 127).

Teknolojideki gelişmeler ve Güneyin işbirliği Dünya Ekonomisinin geleceğini belirleyecek gelişmeleri ortaya çıkaracaktır. Zira Doğu Asya'nın dünya üretim ve ticaretteki payındaki artış özellikle G. Kore, Tayvan, Malezya, Singapur ve Çin'de katma değerdeki artıştan kaynaklanmaktadır. Bu ülkeler Chang'ın de vurguladığı gibi sanayileşme süreçlerinde kendi koşullarına uygun sanayileşme politikalarıyla katma değerdeki paylarını artırabilmişler, ancak Kuzeyle rekabette henüz yeterli olmamaktadır. 1997 Asya Krizi IMF'nin önerileriyle kısa vadeli sermayeye ekonomiyi açarak, Doğu Asya'daki sanayileşme politikalarının gevşemesi sonucu gelmiştir. Bu örneklerden anlaşılacağı gibi Güneydeki ülkeler açısından becerisiz emeğe dayalı büyüme ile Kuzeyin gelişme düzeyini yakalamak yüzyıllar alabilir. Güney ve Doğu Asya'daki bazı ülkeler, Latin Amerika, Ortadoğu ve Afrika'daki bir çok ülke bu olguyu kanıtlamaktadır. Güney ülkelerinin imalat sanayisi içindeki çıktı payları Tablo 4'den izlendiği gibi artmakta, fakat katma değer ve sanayi ihracatı o düzeyde artmamaktadır. Düşük katma değerli üretimin bir sonucu olan bu gelişme tersine çevrilmelidir (Çakmak, 2003: 25). Bu konuda Güney Kore'nin de tek başına kaldığı ve diğer Güney ülkeleriyle birlikte katma değer artışı sağlanması gereği anlaşılmaktadır. Güney Kore'deki sermaye birikimi Güney içinde araştırma geliştirme faaliyetlerine en fazla kaynak ayıran niteliktedir, ancak bu bile Kuzeydeki şirketlerin ayırdığı kaynaklardan çok azdır (Unctad, world investment report 2005: 105). Bu olgu da Güneydeki işbirliğini gerekli kılan bir diğer unsurdur. Bu bağlamda sahra altı Afrika ve

Güney Asya gibi sadece Güney ülkelerinin taraf olduğu ekonomik anlaşmalar çok fakir ülkelerin Kuzeye karşı pazarlık gücünde etkili olabilir. Bununla beraber esas olarak G77 gibi 132 üyeli örgütlerin üyeleri ve etkinlikleri daha da artırılarak Güneyin kendi içindeki ticareti artırılmalı ve ihracatı çeşitlendirilmeli, gerekirse Kuzeyden tüketim malları ithalatına WTO kuralları çerçevesinde engeller konulmalıdır. Güneydeki kalkınma dinamiğinin sınırları Güneyin ellerindedir, Kuzeyin değil.

Kaynaklar

- Balkan, Neşecan (1994), **Kapitalizm ve borç krizi**, Bağlam Yayınları.
- Chang, Ha-Joon (2003), **Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü**, Çeviren: Tuba Akıncılar Onmuş, İletişim yayınları.
- Chang, Ha-Joon (2003-2), Kicking Away The Ladder: Infant Industry Promotion in Historical Perspective, **Oxford Development Studies**, Vol:31, No:1, pp: 21-32.
- Chang, Ha-Joon (2003-3), Kicking Away The Ladder: Neoliberal Rewrite History, **Monthly Review**, January.
- Chang, Ha-Joon, Grabel, Ilene (2005), **Kalkınma Yeniden -Alternatif İktisat Politikaları El Kitabı-**, Yayına hazırlayan: Cem Somel, Çeviren: Emre Özçelik, İmge yayınları, Ankara.
- Chang, Ha-Joon (2004), Regulation of Foreign Investment in Historical Perspective **The European Journal of Development Research**, Vol.16, No.3, Autumn, pp.687–715
- Cumhuriyet, **Küreselleşme Yoksulları Nasıl Etkiliyor?**, (Bilim ve Teknik), 6 Mayıs 2006, 998/13.
- Çakmak, A., 2003, Globalleşen Dünyada Türkiye'nin Yeri, Kadir Has Üniversitesi (Sosyal Bilimler Araştırması 1.'lik ödülü) yayınları, İstanbul.
- DPT, Uluslararası Ekonomik Göstergeler, 2003; 54
- Erdost, C. (1982), *Sermayenin Uluslararasılaşması ve Teknoloji Transferi*, Savaş Yayınları, Ankara.
- Fröbel Folker, Heinrichs J., Kreye O. (1982), **Uluslararası Yenileşbölümü ve Serbest Bölgeler**, Çev. Yılmaz Öner, Belge Yayınları.
- Grabel, Ilene, (2002), Neoliberal Finance and Crisis in the Developing World, **Monthly Review**, April.
- Hart-Landsberg, Martin (2006), *Neoliberalism Myths and Reality (Review of the Month)*, Monthly Review, April.
- ILO, <http://www.ilo.org/public/english/employment/strat/download/getb06en.pdf>
- ILO, **World Employment Report 2004-05**, Geneva, 2005.
- Kaynak, Muhteşem (2005), **Kalkınma İktisadı**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Kazgan, G. (2005), **Küreselleşme ve Ulus Devlet**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, No:3.
- Kenwood, A.G., A.L. Lougheed, (1992) **The Growth of the International Economy**, Routledge.
- Krugman, Paul, Obstfeld, Maurice (2006), **International Economics, Theory and Policy**, Seventh Edition, Pearson.

- Lairson T. D., Skidmore D. (2003), **International Political Economy**, Third Edition, Thomson, Canada.
- Magdoff, H., (1983) “Uluslararası Ekonomik Sıkıntı ve Üçüncü Dünya” **Dünya Ekonomisi Bunalm ve Siyasal Yapılar İçinde**, Belge Yayınları.
- Martinussen J. (1997), *Society State and Market –A Guide to Competing Theories of Development-*, Zed Books, Canada.
- Nederveen Pieterse Jan, (2001), *Development Theory (Deconstructions / Reconstructions)*, SAGE Publications, London
- Nederveen, Pieterse Jan, (2004), *Towards Democratic Globalization: To WTO or not to WTO?*, “Development and Change”, Institute of Social Science, Blackwell, 35(5): 1057-1063.
- Sol Gazetesi, 23 Mayıs 2006
- Spero, Joan Edelman (1993), *The Politics of International Economic Relations*, Routledge, London,
- Şenses, F. (2004), “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma için Fırsat mı Engel mi?”, **Kalkınma ve Küreselleşme** içinde, Yayına Hazırlayanlar: Saniye Dedeoğlu, Turan Subaşat, Bağlam yayınları, ss.13-55.
- The Group Of 77 (2004), *At Forty Championing Multilateralism, A Democratic And Equitable World Order, South-South Cooperation And Development*, South Center.
- TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2006 <http://www.tuik.gov.tr/>
- UNCTAD (2005), **Trade and Development Report**, Geneva
- UNCTAD (2005), **World Investment Report**, Geneva.
- UNDP (2005), **Human Development Report**, New York.
- UN (2006) **World Economic Situation and Prospects**, New York.
- UNIDO (2006), **Industrial Development Report 2005**, Vienna.
- Yeldan, E. (2003), *Neoliberalizmin İdeolojik Bir Söylemi Olarak Küreselleşme, Küresel Düzen: Birikim Devlet ve Sınıflar içinde*, Korkut Boratav’a Armağan, İletişim Yayınları, 427-453.
- Wade, R. (2006), “Choking The South”, **New Left Review** 38, March-April.
- Wood, E. M. (2001), “Ulus Devlet Dünyasında Küresel Kapitalizm”, **Cosmopolitik**, Ekim, sayı:1.
- World Bank, (2004), **World Development Report**.
- World Bank, (2005), **World Development Report**.
- World Bank, (2006), **World Development Report**.

<http://ucc.media.daum.net/uccmix/news/economic/industry/200407/>, adlı siteden Türkçeye çeviren: No-Eung Park, erişim tarihi 12 Temmuz 2004.

http://en.wikipedia.org/wiki/Human_Development_Index

www.unfpa.org

www.unaids.org

www.kizilay.org.tr

www.unfpa.org

<http://www.ifrc.org/what/health/hiv aids/index.asp>

www.wfp.org

http://hdr.undp.org/reports/global/1994/en/pdf/hdr_1994_ch5.pdf

http://www.unicef.org/infobycountry/niger_statistics.html

www.la21turkey.net.